

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Панкратова Анастасія Сергіївна

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ**

Спеціальність: **013 Початкова освіта**

Галузь знань: **01 Освіта / Педагогіка**

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ С. Л. Парфілова,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і
початкової освіти

«____» _____ 2021 року

Виконавець

_____ А. Панкратова

«____» _____ 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ	
1.1. Сутність та структура діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи	
1.2. Особливості реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи	
1.3. Дидактичні можливості методу проєктів для реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи	
Висновки до розділу 1.....	
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ	
2.1. Оцінка стану реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи (за результатами констатувального експерименту)	
2.2. Експериментальна перевірка ефективності реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів	
2.3. Результати експериментального дослідження	
Висновки до розділу 2.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. У ХХІ столітті суспільство висуває нові вимоги до освіти в плані формування особистості, готової до дії, здатної підходити до вирішення різноманітних суспільних проблем. Перші кроки на шляху реалізації цих актуальних завдань робить Нова українська школа, парадигма якої орієнтує на формування людини нового покоління, яка в майбутньому стане активним членом суспільства, інтелектуальною, ініціативною, творчою особистістю. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи, оскільки її успішне розв'язання дає можливість суттєво підвищити ефективність навчальної діяльності молодших школярів.

Доцільність звернення до обраної проблеми визначається вимогами нормативно-правових документів: законами України «Про освіту», «Про інноваційну діяльність», Концепцією Нової української школи, Державним стандартом початкової освіти, вимогами навчальних програм, у яких говориться про зміну освітньої парадигми, спрямованої на формування особистості. Одним із ціннісних орієнтирів зазначено навчання через діяльність на інтегрованій основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні положення про значення діяльнісного підходу до навчання в сучасному освітньому процесі розглядаються в роботах дослідників: П. Атаманчука, Л. Благодаренко, С. Величка, В. Заболотного, О. Ляшенка, М. Мартинюка, Н. Мислицької, І. Сальник, А. Хуторського. Питанням реалізації діяльнісного підходу в навчанні присвячені праці сучасних науковців, зокрема: Н. Бібік, В. Кременя, О. Савченко, В. Сергієнка, В. Сиротюка, Н. Сосницької, Б. Суся, В. Шарко. Ґрунтовно досліджували питання методики діяльнісного підходу, оновлення дидактичного забезпечення науковці С. Гончаренко, Б. Грудинін, Я. Кодлюк, Є. Коршак, Л. Кулик, О. Шумейко. Деякі аспекти особисто-діяльнісного підходу обґрунтовано в працях науковців І. Беґа, І.Зязюна, В. Рибалка.

Особливості формування особистості з позицій діяльнісного підходу розглядали науковці Ю. Безверха, О. Онопрієнко, Т. Чернецька. Важливість різних способів стимулювання навчальної діяльності розкрили видатні педагоги та психологи Ю. Бабанський, І. Бех, М. Данилов, Н. Кудикіна, О. Савченко, В. Сухомлинський, Т. Шамова.

Отже, як показує вивчення та узагальнення науково-педагогічної літератури, проблема реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів не була предметом спеціального дослідження, а педагогічні спостереження доводять, що метод проєктів не має належного місця під час організації освітнього процесу в початкових класах сучасної школи.

Актуальність та недостатня розробленість проблеми обумовили вибір теми магістерського дослідження: «Реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів.

Відповідно до мети було визначено наступні *завдання*:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу і досвід шкільної практики з проблеми дослідження.
2. Визначити сутність, структуру та особливості реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів.

Об'єкт дослідження: освітній процес в початковій школі.

Предмет дослідження: реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів

Матеріали та методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань застосовувались такі методи дослідження: *теоретичні* – системно-

структурований аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, синтез, систематизація, порівняння, зіставлення та узагальнення теоретичних даних; *емпіричні* – анкетування, бесіда, спостереження; педагогічний експеримент.

Наукова новизна одержаних результатів: уточнено поняття «діяльнісний підхід» стосовно проблеми дослідження; *обґрунтовано* дидактичні можливості методу проєктів для ефективної реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи; *подальшого розвитку* набула ідея реалізації діяльнісного підходу до навчання учнів початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати можуть бути використані в системі професійної підготовки студентів при викладанні дисциплін психолого-педагогічного спрямування та в практичній роботі вчителів початкової школи.

Апробація результатів та публікації. Основні положення і результати дослідження доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти» (м. Бердянськ, Бердянський державний педагогічний університет, 26-27 листопада 2020 року); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (м. Суми, кафедра дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, 27 листопада 2020 року).

Основні наукові результати дослідження відображено у 2 публікаціях автора.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (72 найменувань), 7 додатків, 2 таблиць та 5 рисунків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 94 сторінки, з них основного тексту 74 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ

1.1. Сутність та структура діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи

У державних документах зазначається про зміну освітньої парадигми, спрямованої на формування особистості. Актуальним є звернення сучасних педагогів до проблеми використання нових технологій, активних й інтерактивних методів навчання молодших школярів, адже використовувані століттями методи навчання і виховання не забезпечують формування особистості нового покоління, здатної до критичного мислення, впевненої в сучасному ритмі життя. Перед навчальними закладами постало дуже важливе завдання: сприяти, щоб кожна дитина в майбутньому стала активним членом суспільства, інтелектуальною, ініціативною, творчою особистістю.

Сучасні потреби суспільства, впровадження нового Державного стандарту загальної середньої освіти потребують організації освітнього процесу через особистісно зорієнтований, компетентісний, діяльнісний та проблемний підходи. Їх реалізацію забезпечують інтерактивні методи та прийоми кооперативного навчання, технології розвитку критичного мислення, проблемне навчання, метод проєктів.

Ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи закладені в Законі України «Про освіту» (2017), де зазначено, що досягнення мети освіти «забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності» [26].

Розглянемо сутність основних понять. В освітньому процесі початкової школи домінує діяльнісний підхід до навчання, виховання і розвитку молодших школярів. Аналіз наукових джерел свідчить, що під поняттям «підхід» вчені розуміють орієнтацію особистості в пізнавальній чи постійно перетворювальній діяльності [24].

Значення діяльнісного підходу визначається тим, що діяльність сприяє становленню людини як особистості, з її культурою, традиціями, поглядами на життєдіяльність. Оцінка діяльності була вперше здійснена фізіологами і філософами.

У дослідженні фізіологічних механізмів діяльності організму, І. Павлов втілює світогляд щодо «цілісності організму, його єдності з оточуючим середовищем та соціальної свободи» [30].

Філософи стверджують, що людина за своєю родовою суттю є активною і творчою істотою, яка прагне свободи і справедливості. Вона має беззастережне право на самореалізацію [14].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження дав змогу визначити, що погляди на людину як активну творчу істоту, унікальну цілісність, яка має певний ступінь свободи від зовнішньої детермінації поведінки і можливості впливу на свою долю, утверджувалися в гуманістичній психології та педагогіці в працях відомих фізіологів В. Бехтерева, І. Павлова, І. Сеченова, психологів А. Брушлицького, Л. Виготського.

Засновниками діяльнісного підходу були відомі психологи С. Рубінштейн і О. Леонтьєв. За дослідженнями О. Леонтьєва, «характеризуючи психічний розвиток дитини, ми повинні розпочинати з аналізу її діяльності, оскільки ця діяльність будується на конкретних умовах життя. Життя або діяльність як ціле, не будується механічно з окремих типів діяльності. Деякі типи діяльності є провідними, на певній ступені, мають велике значення для наступного розвитку індивіда...» [7].

За термінологічними джерелами діяльність визначається як: «застосування своєї праці до чого-небудь, робота, заняття, активність, діяння»; «праця, дії людей у якій-небудь галузі»; «функціонування, діяння органів живого організму; існування, життя»; «виявлення сили, енергії чого-небудь» [10; 40, с. 774]; «спосіб буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність зміни» [67, с. 374].

У психології діяльність трактується як активність суб'єкта, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем з метою задоволення власних потреб [44].

Основні положення теорії діяльності розкрили провідні психологи Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонтьєв. Як зазначає у своїх дослідженнях Л. Виготський, «психіка людини не тільки проявляється, а й формується в діяльності» [58]. На думку психолога О. Запорожець, «діяльність – це не будь-який процес, а лише такий, який, здійснюючи те чи інше ставлення людини до світу, відповідає особливій, відповідній для неї потребі» [27, с. 181].

Психолог О. Леонтьєв розглядає діяльність як систему, що має дві групи основних елементів, взаємно пов'язаних між собою: організаційну (суб'єкт, процес, предмет, умови, продукт діяльності) та соціально психологічну (мета, мотив, спосіб, результат) [5, с. 76]. На думку науковця Н. Луцан, діяльність – це процес, що вимагає набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах [7].

Сутність діяльнісного підходу в навчанні полягає у зміщенні акцентів із традиційного засвоєння готових знань та умінь, на процес їх отримання в результаті діяльності. Діяльнісний підхід передбачає не формування системи знань, умінь та навичок, а адаптацію кожного школяра до нових умов, різних ситуацій, особливостей мислення і ціннісних орієнтацій, застосування теоретичних знань на практиці, самоосвіту школярів.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури зазначено, що поняття діяльнісного підходу придбало широкий сенс та трактується вченими по-різному: діяльнісний підхід як метод трансляції знань (Т. Андрющенко, Є. Полат), прояв активності суб'єкта діяльності (Ю. Гіппенрейтер, А. Петровський, М. Ярошевський); спонукання до мислення (С. Рубінштейн); принцип навчання (Н. Бернштейн); педагогічна умова ефективного здійснення освітнього процесу (В. Бехтерєв, Р. Немов) [51].

Діяльнісний метод навчання, як зазначає науковець Г. Атанов, дає можливість залучати молодших школярів до дослідно-пошукової діяльності [1].

Сутнісний зміст принципу діяльнісного підходу до навчання, за визначенням О. Леонтьєва, полягає в єдності психіки з діяльністю людини, що забезпечує вирішення певних завдань у навколишньому світі. Діяльність науковець описує як таку, що складається з трьох структурних одиниць: діяльність (визначається мотивом), дія (мета), операція (конкретні умови протікання діяльності). Як варіант діяльнісного підходу С. Рубінштейн сформулював принцип єдності свідомості і діяльності: «Суб'єкт у своїх діях не тільки виявляється і проявляється; він в них твориться і визначається. Тим, що він робить, можна визначити те, чим він є, а напрямком його діяльності можна визначати як формувати його самого» [20].

Діяльнісний підхід як прояв активності суб'єкта діяльності полягає в цілісному навчанні вчителя і учня, в процесі якого останній проявляє самоактивність. Змінюється і роль педагога: він стає наставником, партнером.

Діяльнісний підхід як педагогічна технологія спрямований на узагальнення способів навчальних дій (засвоєння знань відбувається одночасно із засвоєнням способів дій) школярів через систему взаємопов'язаних проектних, проблемних, інтерактивних, пошукових, дослідницьких методик. Отже, сутністю його є розвиток особистості на базі засвоєння останньою способів дій, котрі «дають змогу вирішувати ряд практичних або пізнавальних задач, а також виокремлювати нові зв'язки в навколишньому середовищі» [52].

Сутність діяльнісного підходу науковець Г. Атанов розглядає з трьох позицій:

1. Кінцевою метою навчання є формування способу дій.
2. Спосіб дії може бути сформований тільки в результаті активної пізнавальної діяльності навчальної діяльності.
3. Механізмом навчання є не передача знань, а керівництво навчальною діяльністю [1].

Отже, наші розвідки дозволяють стверджувати, що поняття діяльнісного підходу придбало широкого значення і трактується вченими по-різному: як метод трансляції знань та як прояв активності суб'єкта діяльності; як спонукання до мислення; як принцип навчання; як педагогічна технологія та як педагогічна умова ефективного здійснення освітнього процесу.

На основі аналізу базових понять дослідження, нами сформульовано визначення діяльнісного підходу як інтеграції способів навчальних дій молодших школярів через систему взаємопов'язаних проєктних, проблемних, інтерактивних, пошукових, дослідницьких методик, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи.

Провідними функціями діяльнісного підходу науковці визначають дослідницьку, аналітичну, прогностичну, перетворювальну, унормувальну, конструктивну.

Науковці Д. Годовікова, В. Лозова, Г. Сидорук, О. Брежнєва, Л. Мар'яненко визначають, що діяльність має *складну структуру*: мету, завдання, мотив, зміст, дії та операції, умови, оцінку і контроль. Під структурою діяльності науковці розуміють взаємозв'язок між елементами, що складають певну систему, спрямовану на результат.

Сучасні психологи визначають таку структуру будь-якої діяльності:

- власне діяльність, яка відповідає мотивові та потребам;
- дія, що відображає предмет потреби;
- операція, що відповідає умовам, у яких здійснюється діяльність [12, с. 136].

Як ми зазначали вище, діяльнісний підхід розглядається як метод, а значить, він має всі ті компоненти, які властиві методу: мету, мотив, безпосередню дію, умови і засоби реалізації, результат.

Структурними одиницями діяльності, за О. Леонтьєвим, виступають потреби, мотив, мета, умови, які співвідносяться з діями та операціями. Під дією О. Леонтьєв розуміє процес, предмет і мотив, які не збігаються між собою. Мотив і предмет відображаються у психіці суб'єкта: інакше дія позбавляється для нього змісту. Дія у структурі діяльності внутрішньо пов'язана з особистісним змістом [58].

Науковець Г. Атанов визначив структуру діяльнісного підходу, включивши такі його сторони: мотиваційна, змістова, орієнтувальна, виконавча, контрольна [1].

Зважаючи на те, що Державний стандарт початкової загальної освіти зорієнтований на «всебічний розвиток молодших учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності», навчання ми розглядаємо як провідний вид діяльності молодших школярів [18]. Науковець і дидакт О. Онищук розглядає навчальну діяльність як «цілісний двоєдиний процес педагогічної діяльності вчителя (викладання) та навчально-пізнавальної діяльності учнів (учіння), спрямований на досягнення поставлених навчально-виховних задач» [19].

У психологічних дослідженнях Д. Ельконіна і В. Давидова виділяються такі структурні компоненти навчальної діяльності: учбова задача (мета); учбові дії (операції), контроль, який переходить у самоконтроль; оцінка (самооцінка) [52].

Однак, незважаючи на значну увагу, яку дослідники приділяють проблемі, на сьогоднішній день немає загальновизнаного розуміння структури діяльнісного підходу.

Мета діяльнісного підходу – формувати вміння, які необхідні для виконання певних дій, усвідомлення того, що знаннями можна опанувати лише

в процесі їхнього використання. Як зазначено у Державному стандарті початкової освіти, метою навчальної діяльності є формування системи дій і знань, які забезпечують цю систему [18].

Мета завжди передбачає постановку завдань для її досягнення.

Як зазначають науковці І. Бех, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос В. Рибалка, завдання діяльнісного підходу повинні передбачати певні дії, спрямовані на формування компетентностей та бути пов'язаними з реальним життям і спрямовуватися на кінцевий результат [4; 46].

Науковці О. Савченко, Н. Маліновська зазначають, що для вирішення завдань діяльнісного підходу, педагог повинен розв'язати низку питань, реалізації яких сприяє знання вчителем принципів навчальної діяльності [55].

Проте ми не можемо заперечувати роль діяльнісного підходу в формуванні особистості, спрямованість освітнього процесу в початковій школі на актуалізацію діяльнісного підходу. Як зазначено у Державному стандарті початкової освіти, в процесі навчальної діяльності відбувається розвиток пізнавальних процесів, здібностей і ключових компетентностей, для яких спільними є «такі вміння, як читання з розумінням, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, уміння висловлювати власну думку, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [18].

Із аналізу наукових досліджень можна зробити висновок про значення діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи:

- сприяє розвитку молодших школярів;
- передбачає вплив на формування пошукової активності школярів;
- потребує врахування індивідуальних та вікових особливостей молодших школярів;
- забезпечує можливості вироблення в учнів пізнавальних вмінь, компетенцій саморозвитку і самовиховання;

- вимагає зміну позиції педагога.

Отже, вивчення психолого-педагогічної літератури щодо сутності діяльнісного підходу дало змогу схарактеризувати визначення терміну: діяльнісний підхід – це не сукупність окремих технологій чи методичних прийомів, це методична база, яка має свої особливості, на якій базуються різні системи навчання зі своїми методиками і технологіями. Аналіз наукових досліджень дає можливість визначити таку структуру діяльності: мета діяльності, етапи діяльності, спосіб дії на кожному етапі; критерії оцінки результатів діяльності; оцінка досягнутих результатів; аналіз та коригування способів дій.

1.2. Особливості реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи

Сучасний період цивілізованого процесу спонукає до переходу освіти на нові орієнтири, її інноваційні моделі. У суспільстві склалося нове розуміння головної мети освіти: формування готовності до саморозвитку, що забезпечує інтеграцію особистості в національну та світову культуру, освоєння її минулого, сьогодення та майбутнього, входження в її творення.

Зміни мети, завдань, змісту освітнього процесу, особливостей розвитку та потреб сучасних учнів Нової української школи потребують впровадження нових освітніх технологій, пошуку шляхів впливу на особистість. Реалізація мети початкової освіти, як зазначено у Державному стандарті початкової освіти [18], ґрунтується на одному з таких ціннісних орієнтирів – «радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності».

Умови впровадження діяльнісного підходу у навчально-виховний процес широко досліджували педагоги і науковці 60-70 років ХХ століття Ю. Бабанський, Л. Занков, І. Лернер, М. Скаткін, К. Ушинський, зазначаючи, що умови навчання дітей часто не відповідають їхнім фізіологічним особливостям. К. Ушинський вказував на врахування індивідуальних

особливостей дітей, зауважуючи, що «поділ класу на групи, із якої одна сильніша за іншу, не тільки не шкідливий, але навіть корисний, якщо учитель умів, працюючи з однією групою сам, дати двом іншим корисну самостійну вправу» [68].

Розвиток дитини – складний психофізіологічний процес, як вказував видатний український психолог Г. Костюк, що відбувається відповідно з власними особливостями і законами. Науковець писав: «Хоч кожна особистість проходить закономірні стадії розвитку «по-своєму», залежно від суспільних умов життя, але за всяких умов попередня стадія готує наступну, старий стан особистості перетворюється в новий, причому ці перетворення мають незворотний характер» [33].

Як один із провідних видів діяльності молодших школярів науковці Д. Ельконін і В. Давидов розглядали навчання, основною метою якого є як «цілеспрямоване набуття знань, навичок, умінь, так і оволодіння способами такого набуття знань, яке пов'язане зі змінами самого суб'єкта» [16, с. 74]. Як зазначав науковець Г. Костюк, «учень ставиться в положення дослідника, який шукає відповідь на якесь питання, перевідкриває для себе відомі вже дорослим істини, переживає радості їх відкриття, сам доходить до узагальнень» [33].

Діяльнісний підхід у навчанні вимагає, щоб засоби навчання містили мотиваційну, навчальну і розвивальну функції. Мотив тісно пов'язаний з пізнавальним інтересом, що є джерелом активності та самостійності [28, с. 112]. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка поняття «інтерес» трактується як форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє її орієнтації, а також ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності [13]. Мотивація передбачає використання

- цікавого матеріалу;
- вправ, що передбачають цікавий для учнів процес виконання;
- завдань, що спонукають до пошуку;

- різноманітних форм діяльності.

Розвивальна функція діяльнісного підходу полягає у використанні таких засобів навчання, які спрямовані на розвиток пізнавальних здібностей, а саме: уміння використовувати мислинні операції аналізу, синтезу, порівняння, доведення у різних життєвих ситуаціях.

Навчальна функція вимагає застосування таких методів і форм роботи, які передбачають активну участь молодших школярів у діяльності. До них належать такі методи: інтерактивні; проблемні; евристичні або частково-пошукові; продуктивні (проекти).

Практичні аспекти реалізації діяльнісного підходу у навчанні розкрито у працях відомих науковців В. Вербицького, І. Зимньої, А. Хуторського, С. Шишова. Як зазначають науковці, реалізація діяльнісного підходу здійснюється через:

- основні поняття, що використовуються у процесі пізнання чи перетворення;
- принципи як вихідні положення;
- прийоми й методи побудови процесу пізнання чи перетворення [11].

Навчальна діяльність, на думку науковця В. Вербицького, є складним процесом, який передбачає не формування системи знань, а діяльністю, для якої потрібні знання [11]. Отже, знання є засобом забезпечення діяльності. Навчальна діяльність у початковій школі спрямована на розвиток процесів безпосереднього пізнання навколишнього світу – відчуттів і сприймань. Молодші школярі 1-2 класів ще не вміють виконувати цілеспрямований аналіз результатів сприймання, вирізняти серед них головне, істотне; їх сприйманню властива виражена емоційність. У процесі навчання сприймання ускладнюється та поглиблюється і набуває в 3-4 класах характеру організованого спостереження. Структура сприймання змінюється, відбувається виникнення нових особливостей, які свідчать про зростання пізнавальної активності школярів [12].

Оскільки предметом навчальної діяльності, як зазначають психологи, виступає розвиток розумової активності, інтелектуальних здібностей, то реалізація цих завдань можлива лише за умілої організації з боку педагога.

Перш ніж використовувати різні види діяльності, педагог, окрім знань методики та особливостей її застосування, повинен всебічно вивчати можливості молодших школярів, знати індивідуальну характеристику кожного учня. Звичайно, в умовах класно-урочної системи навчання цього досягти важко, але, на думку О. Савченко, можливо, якщо педагог буде спостерігати за дітьми системно в різних видах діяльності, які висвітлюють дитячу особистість: її мотивацію, витривалість, пам'ять, самоорганізацію, творчу натуру [53].

Організація діяльності, за Я. Кодлюк, передбачає поєднання таких компонентів, як конструктивний, організаційний, комунікативний [31].

Конструктивний полягає у плануванні навчального процесу; добірї змісту матеріалу відповідно до вікових особливостей та можливостей молодших школярів; визначенні алгоритму дій.

Організаційний компонент передбачає залучення молодших школярів до різних видів і форм діяльності, шляхом використання активних і інтерактивних методів навчання.

Комунікативний компонент полягає у застосуванні діалогових форм, методів і прийомів навчання. Винятково важливою умовою реалізації комунікативного компоненту є особистісно орієнтоване спілкування між учителем та учнем, яке ґрунтується на довірі, підтримці навчальних зусиль дітей, на важливості якої наголошував Ш. Амонашвілі.

Повноцінне функціонування усіх цих компонентів на уроці у певній системі не може забезпечити якийсь один метод чи засіб навчання, а необхідне їх раціональне поєднання. Отже, для сучасної методики реалізації діяльнісного підходу характерна не універсалізація тих чи інших методів, а пошуки їх оптимального поєднання, розуміння сильних і слабких сторін кожного методу, кожної технології у досягненні поставлених завдань.

Як зазначають психологи Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтьєв та науковці Т. Борова, Я. Кодлюк, для реалізації будь-якої діяльності необхідно сформувати у школярів рефлексивні, пошукові, комунікативні уміння і навички [16; 31]. У державному документі зазначено, що результатами навчальної діяльності «є розвиток пізнавальних процесів, здібностей і ключових компетентностей, для яких спільними є «такі вміння як читання з розумінням, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, уміння висловлювати власну думку, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [17].

Діяльність психологи розглядають з трьох сторін: мотиваційної, змістової, операційної. Базовою рушійною силою будь-якої діяльності, на думку О. Леонтьєва, виступає пізнавальна мотивація, яку в свій час озвучив І. Павлов як рефлекс «Що таке?». Як зазначає дослідник діяльнісного підходу І. Малафійк, «цілі навчання – це перший елемент дидактичної системи, що дає відповідь на запитання: чому вчити?» [24]. Мета навчання, як вказує В. Ягупов, — це ідеальне мислинське передбачення педагогами і учнями кінцевого результату навчального процесу [72].

Провідним мотивом діяльності учнів початкової школи є інтерес до самого процесу діяльності без усвідомлення її значення; пізніше формується інтерес до результатів діяльності, а потім – до змісту.

Зміст освітньої діяльності детермінується навчальними планами та програмами з кожного навчального предмета і передбачає наявність таких компонентів, як знання; досвід здійснення способів діяльності, в тому числі і творчої, перетворювальної (уміння, навички); досвід емоційно-ціннісного відношення до світу і діяльності.

Зміст діяльнісного підходу, який відображено у складових змісту освіти, спрямований не просто на засвоєння знань, умінь і навичок, а на формування

способів дій, які забезпечують засвоєння цих завдань, їх виконання, оволодіння стратегіями і компетентностями. Засвоювати знання можна тільки оперуючи ними. Під змістом діяльнісного підходу науковці Л. Калмикова, В. Кузькова розуміють систему знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, якостей і рис особистості, стійких звичок поведінки, якими потрібно оволодіти, і які є завданням навчання і виховання, тобто, формування всебічно, гармонійно розвиненої особистості [35, с.24].

Діяльнісний підхід, як ми вже зазначали, спрямований на розвиток пізнавальної самостійності, особливістю якої, як вказував І. Лернер є те, що учень, «маючи усі необхідні дані, достатні для розв'язання задачі, учень не може, однак, добути цей розв'язок безпосередньо з цих даних. Для одержання розв'язку він повинен перетворити ці дані і самостійно здійснити з їх допомогою ряд практичних і розумових операцій в необхідній послідовності» [38].

Діяльнісний підхід має спільний з пізнавальною діяльністю об'єкт – знання та вміння, створені людиною і можливі за умов спеціальної організації.

Як показують чисельні дослідження, саме розумова активність є необхідною умовою процесу освітньої діяльності і супроводжується такими ознаками: інтенсивність, ставлення до діяльності, добросовісність, інтерес, самостійність, усвідомлення завдяки продуктивній активності. Активність – посилена діяльність, діяльнісний стан. У філософії термін «активність» застосовується, як правило, у тісному зв'язку із тлумаченням поняття «діяльність» [14].

Ключовою проблемою у вирішенні задач реалізації діяльнісного підходу є формування активності. Її особлива значущість полягає в тому, що будь-яка діяльність спрямована не тільки на сприйняття матеріалу, а на формування позитивного ставлення до самої діяльності. Перетворюючий характер діяльності завжди пов'язаний з активністю суб'єкта. Головною метою діяльності є формування активності з постійним переходом до самонавчання

учнів. Основними якостями сформованості активності виступають: інтерес, самостійність, усвідомлення способів дій, інтенсивність, ініціативність, наполегливість у досягненні мети, творчість. Процес формування активності й самостійності вимагає спільної діяльності вчителів і учнів.

За твердженням науковця С. Смирнова, активність виступає однією «з характеристик людської діяльності, що виражає її здатність до саморозвитку, саморуху через ініціювання суб'єктом цілеспрямованих продуктивних (тобто перетворюючих дійсність) предметних дій» [60]. Пізнавальну активність науковці розуміють теж як характеристику діяльності, її наполегливість, напруженість, інтенсивність (Т. Шамова); як якість особистості, яка прагне до пізнання (Г. Щукіна).

Пізнавальна активність поруч з розумовою мають безліч форм прояву у процесі діяльності молодшого школяра (Н. Бабич, Л. Захаревич, Ж. Мамчур, Т. Серебрякова, А. Сорокіна, Н. Шумакова, О. Щербакова та ін.), які являють собою реалізацію пізнавальної потреби у вигляді пошукової, орієнтовно-дослідницької діяльності, яка здійснюється як у зовнішньому плані (плані дій), так і у внутрішньому (мислиннєвому) [38].

У реалізації діяльнісного підходу розумова активність дітей виступає як складна динамічна система, що має наступні структурні компоненти: емоційний, мотиваційний, (емоційно-мотиваційний); процесуально-операційний (змістовий); контрольно-оцінний (результативний)

Вищою формою прояву розумової активності, як зазначає науковець Т. Малихіна, є творча діяльність. Концепція Нової української школи України передбачає, що система освіти повинна забезпечувати розвиток у дітей творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації [37].

Поняття «творча діяльність» німецький філософ В. Енгельмейєр розглядає як синтез різних форм діяльності [57]; діяльність, спрямовану на створення оригінальних духовних і матеріальних цінностей, здатність народжувати якісно нові матеріальні і духовні цінності суспільного значення .

Ми розуміємо, що молодші школярі ще не здатні до прояву такої творчості, але вони можуть сприймати твори мистецтва, висловлювати власну думку про їх зміст, образи, самостверджуватися і самовиражатися на їх основі. Творчість дітей молодшого шкільного віку проявляється здебільшого у художньо-естетичній діяльності: створенні казок, віршів, музичних творів, образотворчих композицій.

Саме творча діяльність сприяє формуванню ключових компетентностей. У навчальних програмах початкової школи формування компетентностей розглядається через діяльність: учень досліджує, створює, складає і записує, інтерпретує, спостерігає, застосовує знання тощо [65].

Зміст, форми та методи реалізації діяльнісного підходу визначаються принципами. У Типовій освітній програмі Нової української школи (3-4 кл.) зазначені такі принципи навчальної діяльності: «дитиноцентрованості і природовідповідності; узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання; науковості, доступності і практичної спрямованості змісту; взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей; можливостей реалізації змісту через предмети або інтегровані курси; адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей» [65, с. 2].

Науковець І. Прокопенко розглядає такі принципи технології діяльнісного підходу до навчання:

- принцип безперервності;
- принцип діяльності;
- принцип активності;
- принцип психологічної комфортності;
- принцип варіативності;
- принцип співробітництва і співдружності;
- принцип самостійності і творчої активності;
- принцип цілісного уявлення про світ [45].

Проте мало знати принципи. Педагог повинен бути обізнаним з їх змістом і умовами реалізації.

Реформи в освіті потребують таких способів організації навчальної діяльності, які забезпечать переорієнтацію навчання від набуття знань до їх перевтілення у вміння. Сучасна психолого-педагогічна наука пропонує ряд основних інноваційних технологій навчання, в основі яких закладено діяльнісний підхід. Як зазначає О. Власова, наукова позиція якої щодо видів навчальної діяльності спрямована на диференціацію навчання, від результатів психолого-педагогічної підготовки школяра залежить:

- традиційне навчання, коли учень усвідомлює тільки правила і засоби дій;
- цілеспрямоване усвідомлення розумових дій, підпорядкованих певним правилам;
- програмоване і алгоритмоване навчання, якщо передбачається усвідомлення цілісного алгоритму дій;
- проблемне навчання, коли усвідомлюється проблема або задача, для розв'язання якої необхідне освоєння певних способів, прийомів і засобів активності [12].

Важливою умовою підвищення ефективності діяльнісного підходу є раціональний вибір комплексу педагогічно доцільних методів і технологій навчання. Сучасній школі потрібні вчителі, які володіють цими технологіями, здатні зробити освітній процес у початковій школі керованим, з такою упорядкованістю дій, яка забезпечить отримання бажаного результату з найменшими витратами. Головною особливістю діяльнісного підходу в сучасній початковій школі є те, що він органічно поєднується з різними освітніми технологіями, зокрема: технологією проблемного навчання, проектного навчання, критичного мислення, ігровими технологіями, технологією навчального співробітництва тощо. Як свідчить накопичений позитивний досвід використання зазначених технологій, упровадження їх веде до успіху лише за умов, коли сам педагог змінює традиційне ставлення до учня,

усвідомлюючи, що саме той є центральною фігурою навчання. Головним є навчальне пізнання, а не викладання, самостійне набування й використання знань, а не їх запам'ятовування і відтворювання [12].

Таким чином, навчально-методичне забезпечення реалізації діяльнісного підходу в освіті спрямовано на забезпечення вільного доступу всіх учасників освітнього процесу до будь-якої інформації, пов'язаної з реалізацією освітньої програм, спрямованої на формування навчальних дій: пізнавальних, комунікативних, регулятивних та особистісних, які лежать в основі освітнього процесу. При цьому як похідні від цих дій виступають знання, уміння і навички, які є засобом засвоєння способів різних видів діяльності: дослідницької, пошуково-конструкторської, творчої.

Різні види діяльності проявляються у таких формах, як екскурсії, спостереження, організація проєктів, практичні вправи та завдання, пошуково-дослідна робота. Діяльність дітей, як стверджує науковець Д. Дубравська, завжди орієнтована на самостійну роботу, яку вони виконують протягом певного відрізка часу. Вона може відбуватися у таких формах:

- індивідуальна (завдання для індивідуальної роботи спрямовані на розвиток мислення дітей, на зміцнення їхніх пізнавальних можливостей, повинні містити труднощі, подолання яких потребує вольових зусиль). Індивідуальна робота – одна з найскладніших форм діяльності, тому дітей потрібно до неї готувати. Це можна робити за допомогою чітких інструкцій, вказівок. Цієї роботи дитина повинна навчитися ще в дошкільному закладі.
- парна (робота в парах – технологія, яку можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірка знань). Робота в парах дає змогу дітям поміркувати, обмінятись ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки.
- групова (діти навчаються разом з іншими, вони відчують істотну емоційну та інтелектуальну підтримку, яка дає змогу вийти далеко за межі їхнього нинішнього рівня знань і умінь) [22]. Невимушеність у спілкуванні членів малої групи сприяє розвитку навичок міжособистісного спілкування.

Педагогічні дослідження свідчать, що особливості діяльнісного підходу зводяться до того, що в процесі становлення освіти особлива увага приділяється не просто вивченню предметів і засвоєнню знань, а створенню сприятливих умов для всебічного розвитку дитини як творчої особистості.

Отже, особливості реалізації діяльнісного підходу визначаються його основними напрямками – цілеспрямованістю, мотиваційною обумовленістю, самостійністю, творчістю, які можливі за умов:

- інтеграції можливостей різних предметів для формування знань;
- застосування активних методів і форм навчання;
- спрямованості навчання на активізацію пізнавальної діяльності;
- спонукання молодших школярів до самостійної творчої діяльності.

1.3. Дидактичні можливості методу проєктів для реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи

Як зазначено в Методичних рекомендаціях про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти на 2020-2021 н.р., «у зміст всіх навчальних програм впроваджено компетентнісний підхід, який передбачає розв’язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проєктів», роботу з різними джерелами інформації. Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до об’єктів вивчення належить «практико-орієнтованим проєктам, які передбачають дослідження культурної спадщини українського народу, вивчення природи рідного краю, екологічних проблем, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи» [39].

Проектна діяльність у роботі навчальних закладів, як зазначає С. Кримський, «вимога часу, спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів до вимог суспільства, розвитку творчих здібностей, самостійного пошуку розв’язання проблеми. Сучасні відкриття в галузі інформаційних і телекомунікаційних технологій стали поштовхом для широкого впровадження проєктного навчання» [34].

Проектна діяльність або проєктування – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює основи творчого саморозвитку та самореалізації дітей, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні в XXI столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні [50].

На думку науковців і педагогів Г. Беленької, М. Вераска, А. Богуш, О. Білан, М. Остроценко та ін., найбільш вдалим методом реалізації діяльнісного підходу, який відкриває великі можливості практичної взаємодії з навколишнім світом, є метод проєктів. У зв'язку з цим, метод проєктів, як прийнято у науково-методичній літературі називати проєктну діяльність, набуває більшої актуальності, оскільки покликаний скорегувати, розширити і активізувати навчальний процес.

Теоретичне обґрунтування методу проєктів здійснили відомі науковці В. Зверєва, А. Моїсєєв, В. Лазарєв, Г. Селевко, І. Сисоєва, М. Поташник. Категоріальні ознаки поняття «проєкт» досліджували С. Кримський, Ф. Бегьюлі, Є. Полат, О. Пометун, які відзначали занадто широке розуміння сутності цього методу.

Зокрема, В. Сисоєва визначає, що метод проєктів є однією з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в освіті і сприяє формуванню уміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства [56]. Т. Супрун розглядає метод проєктів як засіб організації педагогічного процесу, в основу якого покладено взаємодію педагога й учня з навколишнім середовищем, об'єднання навчання з активною діяльністю учнів [62]. Н. Горобаха стверджує, що це комплексний метод, який може включати елементи різних видів практичної діяльності дітей, зокрема, дослідницької, трудової, ігрової), і передбачає самостійне здобуття нових знань на основі закріплення та уточнення уже наявних, вправлення у виробленні певних навичок та вмінь, вияв ставлення до природи та екологічно доцільної поведінки [15].

Великою перевагою методу проєктів над іншими методами є не тільки зміна діяльності молодших школярів, а й зміна позиції вчителя — він перетворюється з носія готових знань в організатора пізнавальної діяльності дітей, помічника-консультанта, який не нав'язує свою думку, а спрямовує роботу дітей у потрібне русло, намагаючись підвести дитину до усвідомлення необхідності певного виду діяльності, навчити не боятися мислити творчо, нестандартно. Для цього треба дуже обережно, знаючи особливості і можливості кожного школяра, здійснювати індивідуальний і диференційований підхід. Особливого значення набуває координування і коригування роботи над проєктом, до яких залучаються вихователі, батьки, громадськість.

Змінюються і види самостійної діяльності — перевага надається пошуковій, дослідницькій, творчій; і форми та методи роботи, які спрямовані на розвиток пізнавальної активності дітей.

У Словнику базових понять з курсу «Педагогіка» значення проєкту розкрито як «реалізація запланованої діяльності, що передбачає досягнення намічених завдань протягом певного періоду часу і в межах певного бюджету» [59]. Варто вказати на різноплановість науковців у визначенні поняття «проєкт». Для І. Єрмакова — це інноваційна форма організації освітнього середовища, в основі якої лежить комплексний характер діяльності тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем [23]; за визначенням О. Пометун — це цільовий акт діяльності, в основу якого покладено інтереси людини [49]; на думку А. Моїсєєва, — форма побудови цілеспрямованої діяльності [31]; С. Кримського — систематична форма організації діяльності у взаємозв'язку її теоретичних і практичних аспектів [34].

Науковці Л. Зазуліна, Л. Новіцька, О. Онопрієнко, А. Цимбалару розглядають проєктування як самостійний вид діяльності, що передбачає наявність таких етапів як прогнозування (спеціально організоване дослідження, спрямоване на отримання інформації про об'єкт), планування (визначенні плану діяльності, в процесі реалізації якого не передбачається отримати

суттєвих змін та відкриттів), конструювання (створення реального об'єкта за певною моделлю з певним рівнем деталізації технологічного характеру діяльності в контексті результативного його виконання), моделювання (конструювання майбутнього розвивального середовища, створення моделі – ідеального образу реального об'єкта) [25; 41, с. 55] .

Педагогічна діяльність у рамках проєктної діяльності включає в себе низку умовних етапів: пошуковий (визначення теми проєкту, пошук і аналіз проблеми, постановка мети проєкту); аналітичний (збирання і вивчення інформації, аналіз наявної інформації, пошук оптимального способу досягнення мети проєкту, побудова алгоритму діяльності, складання плану реалізації проєкту); практичний (виконання запланованих технологічних операцій, поточний контроль якості, внесення змін у роботу); презентаційний (презентація проєкту, підготовка презентаційних матеріалів, вивчення можливостей використання результатів проєкту); контрольний (аналіз результатів виконання проєкту, оцінка якості виконання проєкту) [64].

Робота над проєктом – це вільний вибір дитини з урахуванням її інтересів, який у свідомості дитини має такий вигляд: «Все, що я пізнаю, я знаю, і для чого це мені треба і де я можу ці знання застосувати» [50].

Проблема організації навчальної проєктної діяльності в початковій школі висвітлюється в роботах Т. Башинської, Л. Кондратюк, О. Онопрієнко, В. Тищенко та ін. Вони характеризують проєкт як особливий вид пізнавальної діяльності, побудований на основі діяльнісного й особистісного підходів, що спрямований на результат і характеризується певними ознаками:

- наявність соціально значущого завдання;
- планування дій щодо розв'язання проблеми;
- пошук інформації, яку потім буде оброблено й осмислено;
- створення продукту, що є результатом цієї діяльності;
- презентація продукту [2; 42].

Ми дотримуємося думки, що проєкт включає систему дій, які плануються та реалізуються, а також забезпечення умов і засобів досягнення поставлених

завдань та мети. Виходячи з досліджень М. Барабаш, В. Баштаник, О. Бесяк, А. Богуш, А. Потіна та ін., нами виділено мету використання проєкту в реалізації діяльнісного підходу:

- сприяння підвищенню особистої впевненості кожного учасника проєкту;
- розвиток комунікативних компетентностей;
- забезпечення умов для розвитку критичного мислення дітей;
- формування й розвиток уміння пошуку способів вирішення проблеми;
- розвиток дослідницьких умінь, спостережливості, уміння висувати гіпотези, умінь узагальнювати [5; 7; 21] .

Проєкт має ряд властивостей, які допомагають методично правильно організувати роботу з його реалізації:

- проєкт виникає, існує і розвивається у певному оточенні, яке називають зовнішнім середовищем;
- склад проєкту не залишається незмінним у процесі його реалізації та розвитку, у ньому можуть з'являтися нові елементи (об'єкти), а з нього деякі видаляються;
- проєкт, як і будь-яка система, може бути поділений на елементи, що потребують певних зв'язків [66, с. 10].

Жоден проєкт не буде успішним, якщо не забезпечені певні умови його організації і здійснення. До таких умов належать:

- урахування бажань і досвіду учасників проєкту –вчителя і учнів;
- наявність проблеми, інтригуючий початок, виділення протиріччя;
- співробітництво вчителя і учнів, зацікавленість педагога проблемами молодших школярів, заняттями;
- свобода учнів у вираженні власної думки, виборі діяльності;
- наявність інформаційної та матеріальної бази;
- знання методики [50].

Плануючи цілі проєктної діяльності, педагог має враховувати, чи вони відповідають стандартам освіти, досяжні для учнів певної вікової категорії, конкретні й доступні для виконання ними, відповідають вимогам сучасності

Нами виділено основні вимоги до використання методу проєктів, а це:

- наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми, яка потребує інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її розв'язання;
- наявність мотивації і очікуваних результатів практичної діяльності учнів (вчитель повинен формулювати очікувані результати не для себе, а для учнів);
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність школярів;
- встановлення кінцевих цілей спільних індивідуальних проєктів;
- визначення базових знань у різних галузях, необхідних для роботи над проєктом;
- структурування змістової частини проєкту із зазначенням поетапних результатів;
- використання дослідницьких методів: означення проблеми, завдань дослідження, які випливають із висунення гіпотези щодо їх вирішення; обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, коригування, висновки;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів.

Аналіз психолого-педагогічної дав змогу сформулювати робоче визначення сутності методу проєктів: самостійна пізнавально-дослідницька або пошукова діяльність школярів, яку вони здійснюють упродовж певного часу під контролем учителя, шляхом самостійних, колективних, інтерактивних дій і обов'язкових презентацій результатів роботи.

Отже, проєкт дає змогу широко охопити всі види діяльності школярів, оскільки акумулює в собі пізнавальну, ігрову та творчу діяльність, охоплює всі аспекти життєдіяльності учнів у школі і вдома. За допомогою проєктів педагог може досягти успіху в розв'язанні багатьох проблем реалізації діяльнісного

підходу. Проте, слід пам'ятати, що проєкт тільки тоді буде проєктом, якщо молодші школярі усвідомлять сенс власної діяльності, а вчитель зберігатиме позицію консультанта, помічника, а не нав'язуватиме свою думку у вирішенні проблеми.

Отже, проєктна діяльність — це такий вид діяльності, який, здійснюючи те чи інше ставлення людини до світу, відповідає особливій, відповідній до неї потребі.

Вважаємо, що активне впровадження методу проєктів у сучасній початковій школі буде перспективним найближчим часом, що є потребою суспільства, вимогою часу, яка спрямована на забезпечення результатів освітнього процесу.

Із аналізу науково-педагогічної літератури, зокрема Л. Зазуліна, Є. Полат, можемо визначити такі види проєктів для застосування в початкових класах:

1) за характером домінуючої в проєкті діяльності: пошуковий; дослідницький; інформаційний; творчий; ігровий; конструкційний; практико-орієнтований. Найбільш складним є дослідницький проєкт, який можна застосовувати у 3-4 класах, тому що він передбачає чітку мету, актуальну тему і наявність знань.

2) за мірою реалізації міжпредметних зв'язків: монопредметний проєкт (у рамках однієї області знань); міжпредметний проєкт (на межі різних областей); позапредметний проєкт;

3) за характером координації проєкту: безпосередній (жорсткий чи гнучкий); опосередкований, прихований (скритий, неявний);

4) за характером контактів: серед учасників однієї групи, відділу, установи, міста, регіону;

5) за складом учасників проєкту: індивідуальний; колективний: парний, груповий, масовий;

6) за характером партнерських відносин між учасниками проєктної діяльності: кооперативні, змагальні, конкурсні;

7) за тривалістю виконання проєкту: довготривалий; середньої тривалості – від тижня до місяця; короткостроковий [25, с.5; 48].

Класифікація проєктів, які можна використовувати в роботі з молодшими школярами, запропонована Є. Полат: практико-орієнтовані, дослідницькі, інформаційні, творчі, ігрові [48]. Залежно від типу проєкту його реалізація потребує різних видів діяльності учнів, один із яких визначає здатність до перетворення природної дійсності на якісно новому рівні і домінує над іншими. Проте, навіть об'єктивно цінна суспільству діяльність може не вплинути позитивно на школяра, якщо вона не має для нього особистісного змісту.

Сьогодні у нашій країні відбувається відродження методу проєктів, в основу якого покладена ідея про спрямованість навчально-пізнавальної діяльності на творчий результат, який виходить при вирішенні тієї або іншої практично чи теоретично значущої проблеми. Якщо це теоретична проблема, результатом має бути запропоноване конкретне її розв'язання, якщо практична – творчий продукт:

Роботу над проєктами у початковій школі потрібно проводити відповідно вікових категорій учнів (1-2 класи та 3-4 класи), враховуючи психолого-педагогічні особливості їх розвитку та завдань програми. Молодші школярі 1-2 класу здатні розуміти проблему з допомогою вчителя, визначити мету проєкту, підбирати засоби для досягнення мети і отримання кінцевого результату. Більш того, не тільки виявляють готовність брати участь у проєктах, запропонованих дорослими, а й самостійно знаходять проблеми, які є відправною точкою творчих, а також дослідницьких, прикладних чи дослідно-орієнтованих проєктів. У цьому віці учні уже здатні організовувати самостійну діяльність, можуть надавати допомогу один одному. У молодших школярів розвивається самоконтроль, самооцінка: дитина здатна адекватно оцінювати й усвідомлювати не лише свої вчинки чи дії, а і вчинки друзів [22].

Період 3-4 класу — це період усвідомленої творчості дитини. Досвід творчої діяльності може бути представлений як самостійне перенесення раніше засвоєних знань і умінь у нову ситуацію; бачення нової функції знайомого

об'єкту, альтернативи способу вирішення проблеми; комбінування раніше засвоєних способів діяльності та побудова нового, оригінального способу вирішення проблеми за наявності уже відомих [65].

На думку як американських, так і вітчизняних педагогів метод проєктів можна застосовувати навіть у роботі з малими дітьми, адже вони здатні до праці як такої, що може приносити задоволення і результат. Такою працею є гра. У початковій школі (1-2 класи) частіше застосовуються рольові або ігрові проєкти, а в 3-4 кл. — ознайомлювально-інформаційні проєкти, які спрямовані на збирання інформації про певний об'єкт чи явище. У 3-4 класах мають місце творчі проєкти, зокрема, проєкти-розповіді як результат дитячої фантазії і творчості (розповідь за сюжетом фільму; патріотичні, історичні розповіді, фантастичні розповіді на обрану тему).

Творчі проєкти слід використовувати тоді, коли у молодших школярів є основа попередніх знань, які потрібно узагальнити, розширити. Творчі проєкти не мають детально представленої структури. Для них головне – кінцевий результат як продукт творчої діяльності (газета, свято, відеофільм). Творчі проєкти допомагають учням зануритись у світ поезії, пізнати красу та особливості казки, усвідомити почуття та переживання героїв. У діяльності молодших школярів, як стверджує О. Онопрієнко, наявна не лише усвідомлена мета, а й гіпотеза, припущення щодо результату, якого не було раніше. Такі проєкти не мають детальної структури спільної діяльності учасників. Вона тільки намічається, а далі розвивається, підкоряючись вимогам кінцевого результату, логіці спільної діяльності та інтересам учасників проекту [41].

Особливого значення набуває координування і коригування роботи над проєктом. Змінюється позиція вчителя – він перетворюється з носія готових знань в організатора пізнавальної діяльності учнів, помічника-консультанта, який не нав'язує свою думку, а спрямовує роботу молодших школярів у потрібне русло. Допомога вчителя може бути в обговоренні теми проєкту, визначенні цілей і завдань, у показі способів і дій роботи зі знайденим матеріалом, у моделюванні результатів.

Змінюються види самостійної діяльності – перевага надається пошуковій, дослідницькій, творчій; форми і методи роботи спрямовані на розвиток пізнавальної активності дітей.

Формами роботи можуть бути: прокладання стежинок; розробка екскурсій і маршрутів; оформлення календаря природи; організація і проведення виставок, оглядів-конкурсів дитячих робіт: поробок, малюнків; свята і заняття, виготовлення листівок, сувенірів; буклетів, слайд-фільмів; створення міні-книжок, альбомів, журналів, у тому числі електронних колажів;

Плануючи цілі проєктної діяльності, вчитель має враховувати, чи вони відповідають стандартам освіти, досяжні для учнів певної вікової категорії, конкретні й доступні для виконання школярами, відповідають вимогам сучасності. Метод проєктів забезпечує пристосування змісту та методів освітньої роботи до особливостей дитячої природи та має відбуватися у спеціально створених умовах:

- урахування бажань і досвіду учасників проєкту – вчителя і учня;
- наявність проблеми, інтригуючий початок, виділення протиріччя;
- співробітництво вчителя і учня, зацікавленість вчителя проблемами молодших школярів, заняттями;
- свобода учнів у вираженні власної думки, виборі діяльності;
- наявність інформаційної та матеріальної бази; знання методики вчителем [66].

Щоб підготуватись до проєкту у 1-2 класі вчителю потрібно:

1. Визначити тему проєкту на основі вивчення інтересів учнів.
2. Розробити орієнтовний хід проєкту, визначивши роль усіх учасників освітнього процесу в його реалізації.
3. Ознайомити батьків із темою проєкту.
4. Створити умови для вирішення проблеми, необхідної для реалізації проєктної діяльності.
5. Організувати збір інформаційного матеріалу з теми проєкту.

6. За необхідності залучити фахівців (вчителя музики, образотворчого мистецтва, лікаря, психолога).

7. Визначити кінцевий продукт проєкту та форму його презентації. У кінці проєкту, на думку О. Доненко, корисно провести самоаналіз [21].

Робота над навчальним проєктом у 3-4 класі передбачає свідоме прагнення учасників процесу до цієї діяльності; використання різноманітних проблемних методів для вирішення цілого комплексу завдань (дослідницьких, пошукових, навчання в співпраці); здійснення самостійної діяльності; впровадження отриманих результатів у практичну діяльність.

Науковці О. Онопрієнко і О. Кондратюк пропонують роботу над навчальним проєктом організовувати так, щоб можна було вносити зміни, доповнення до процесу його реалізації. Науковці пропонують такі етапи роботи над навчальним проєктом:

1. Етап постановки мети.

Формулювання назви проєкту. Уточнення цілей проєкту і засобів їх досягнення.

2. Етап планування роботи.

Складання загального плану робіт із реалізації проєкту. Вибір раціонального способу дій. Розподіл завдань між виконавцями.

3. Етап виконання проєкту.

Створення системи збирання і обробки інформації. Дослідницько-пошукова діяльність. Продуктивна діяльність над проєктом. Контроль взаємодії проєкту із зовнішнім середовищем. Контроль і самоконтроль за результатом.

4. Етап завершення.

Контроль і самоконтроль за результатом. Оцінювання діяльності учасників проєкту. Підготовка та презентація підсумків проєкту. Можливість впровадження результатів проєкту [42].

На нашу думку, значимість кожного етапу є важливою перш за все для молодшого школяра, адже від його участі й ефективності розв'язання завдань на кожному етапі проєкту, залежить кінцевий результат.

Етап організації проєкту сприймається учнями як своєрідна участь у грі. Учитель зорієнтовує їх на усвідомлення задуму проєкту, допомагає вжитися в ситуацію та виділити низку проблем, які цікавлять учнів.

Етап планування передбачає включення молодших школярів в активну діяльність. Вони можуть розподілити ролі за інтересами, скласти план діяльності, передбачити варіанти та шляхи розв'язання питань.

Етап реалізації або ще його називають «етап занурення в проєкт» стає ефективним тільки тоді, коли молодші школярі включаються в активну пізнавальну діяльність. Учні самостійно збирають матеріал, безпосередньо виконуючи поставлені завдання проєкту; збирають факти, докази; аналізують та узагальнюють зібрані дані. Учитель на цьому етапі виконує роль координатора, спрямовуючи діяльність школярів у потрібному напрямі.

Як зазначають дослідники методу проєктів у початковій школі, особливо важливим є завершальний етап. Це пояснюється тим, що кожна справа має бути доведеною до кінця. Відчуття завершеності виникає у молодших школярів під час представлення результату роботи, який пов'язаний із демонструванням компетентності кожного школяра.

Педагогічна цінність проєкту полягає не в самих результатах і продукті діяльності, а в тому, що в діяльність занурені всі учасники проєкту, які виявили свою самостійність у різних навчальних діях: отримання нових знань, узагальнення раніше вивченого, логічність дій і операцій, застосування знань і умінь у практичній діяльності.

У процесі спільної діяльності над проєктом в учнів формуються уміння працювати в групі, брати відповідальність за свій вибір, рішення, розділяти відповідальність, аналізувати результати спільної навчальної діяльності.

Виділимо позитивні моменти методу проєктів для молодших школярів:

1. Метод проєктів дає змогу широко охопити всі види діяльності, тому є інтегративною освітньою діяльністю, спрямованою на формування цілісного бачення картини світу.

Через застосування різних методик, учень отримує корисну інформацію, з'ясовує нові для себе знання і факти, робить відкриття, які мають особистісне значення. Завдяки реальності результатів проєктної діяльності учні мають змогу відчувати задоволення від власної роботи.

2. Молодші школярі набувають вміння міркувати: вчать ставити мету, добирати засоби для її досягнення, оцінювати наслідки. У школярів формуються способи розумових дій, як-то: аналіз, синтез, конкретизація, порівняння, систематизація, узагальнення тощо.

3) Молодші школярі набувають комунікативних навичок: уміння домовлятися, приймати чужу точку зору, співпрацювати, радитись, яку позицію обрати, щоб вона принесла результат. Школяр спілкується з членами групи, переймається емоціями та почуттями інших, отримує досвід роботи в групі. Взаємини між учасниками проєктної діяльності регулюються саме засобами спілкування, в процесі якого формуються моральні якості особистості, розвиваються комунікативні вміння. Спілкування спонукає молодших школярів до самопізнання.

Таким чином, аналіз методу проєктів в освітньому процесі початкової школи дає можливість зробити висновок, що такий підхід до організації діяльності молодших школярів сприяє гармонійному розвитку особистості дитини через власний інтерес та співробітництво з вчителем, а також підвищує фахову майстерність самого педагога.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема діяльнісного підходу в освіті була актуальною на всіх етапах розвитку педагогічної і психологічної науки. Перші кроки на шляху реалізації цих актуальних завдань робить Нова українська школа, парадигма якої орієнтує на формування особистості нового покоління шляхом навчання через діяльність на інтегрованій основі.

З'ясовано, що поняття діяльнісного підходу придбало широкого значення і трактується вченими по-різному: як метод трансляції знань та як прояв активності суб'єкта діяльності; як спонування до мислення; як принцип навчання; як педагогічна технологія та як педагогічна умова ефективного здійснення освітнього процесу.

На основі аналізу базових понять дослідження, сформульовано визначення діяльнісного підходу як інтеграції способів навчальних дій молодших школярів через систему взаємопов'язаних проєктних, проблемних, інтерактивних, пошукових, дослідницьких методик, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи.

Виявлено, що сутнісними ознаками діяльнісного підходу є розвиток особистості учня на основі засвоєння ним способів дій, самостійного здобуття необхідних знань, вмілого застосовування цих знань у будь-яких ситуаціях, проєктування майбутньої діяльності.

Установлено, що діяльнісний підхід має всі характеристики системи. Визначено структуру діяльнісного підходу, що включає такі його складові: мотиваційна, змістова, орієнтувальна, виконавча, контрольна. Під структурою діяльності розуміємо взаємозв'язок між елементами, які становлять певну систему, спрямовану на одержання результату. Наявність кожного з виділених елементів та уміле втілення їх функціонального призначення є ознакою ефективної реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи.

Визначено, що для ефективної реалізації діяльнісного підходу сприятливими умовами є: наявність проблеми, урахування інтересів і бажань учасників процесу; інтеграція можливостей різних предметів для формування знань; спрямованість навчання на активізацію пізнавальної діяльності; спонування молодших школярів до самостійної творчої діяльності.

Доведено, що за таким підходом, для молодших школярів характерним є інтенсивний розвиток інтелекту, потреба в активності, допитливість, інтерес до пізнання нового, схильність до творчості. Науковий аналіз проблеми дозволив

виділити залежність реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи від інтересу учнів до поставленого завдання, бажання вчитися, уміння використовувати узагальнені способи дій, застосовувати знання у стандартних і нестандартних ситуаціях.

Перспективним для реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи є метод проєктів.

Дидактичні можливості методу проєктів, полягають у розвитку пізнавальних умінь і навичок молодших школярів, умінні їх самостійно конструювати свої знання, критично мислити та забезпечує значні можливості практичної взаємодії учнів з навколишнім світом. Доцільність застосування цього методу в освітньому процесі початкової школи зумовлена тим, що діяльність, яку здійснюють школярі, має інтегрований практичний характер і набуває таких ознак: наявність соціально значущого завдання; планування дій щодо розв'язання проблеми; пошук інформації, яку потім буде оброблено й осмислено; створення продукту, що є результатом цієї діяльності, та його презентація.

Реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів забезпечує залучення молодших школярів до самостійного пошуку нових ідей, дозволяє задовольнити їх пізнавальні потреби та інтереси, підвищити пізнавальну активність, позитивну мотивацію, дає змогу інтелектуально-творчо самовиразитися, підвищити якість та ефективність освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ

2.1. Оцінка стану реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи (за результатами констатувального експерименту)

Як переконливо довів теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, на сучасному етапі розвитку суспільства новітні технології освітнього процесу в початковій школі мають великі можливості, якщо вони організовані за умов їх відповідності особливостям розвитку молодших школярів, а також за відповідної підготовки вчителів.

Базою для проведення експериментального дослідження ефективності реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи було обрано КУ ЗОШ №15 імені Дмитра Турбіна м. Суми. В експерименті брало участь 38 учнів третіх класів, які розділилися порівну на дві групи: експериментальну і контрольну.

Констатувальний етап проводився протягом 2020-2021 н.р. і включав різноманітні методи дослідження, серед яких: спостереження, бесіди з учителями та учнями, виконання завдань, анкетування, тестування, зіставлення та узагальнення даних.

На констатувальному етапі експерименту ми вирішували такі завдання:

1. Зважаючи на мету і особливості реалізації діяльнісного підходу, визначити рівень реалізації діяльнісного підходу молодших школярів.
2. Проаналізувати рівень методичної підготовки учителів, спрямований на реалізацію діяльнісного підходу.
3. Проаналізувати отримані дані та порівняти рівень реалізації діяльнісного підходу молодших школярів після застосування методу проєктів.

Спостереження за реалізацією діяльнісного підходу молодших школярів на уроках здійснювалось за методикою Л. Терлицької (див. додаток А) [51].

Під час спостереження звертали увагу на такі показники: чи готовий учень до сприймання навчального матеріалу – з бажанням і потребою відноситься до сприймання або без них; уважний учень або неуважний; яке відношення його до процесу діяльності – захоплений чи ні; які способи дій використовує, чи проявляє оцінні судження; комунікативну взаємодію; який результат виконання завдання; адекватність реакцій на те, що відбувається в процесі діяльності.

У результаті спостереження за молодшими школярами у діяльності було визначено, що для них характерна найбільша активність у ситуаціях безпосереднього спілкування з об'єктами навколишнього світу, дій з предметами. Лише 26 % учнів експериментальної та 28 % учнів контрольної групи були активними на уроках: із задоволенням брали участь у різних видах навчальної діяльності, готували самостійно цікаву інформацію стосовно теми уроку і мали бажання нею поділитися. Самостійна діяльність дітей була обмежена: учні мало вправлялися у діалогічному та монологічному мовленні, майже не користувалися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах. Вчителі найчастіше зверталися до директивних суджень і дій, що перетворювало учнів у механічних, хоч і активних учасників процесу. Діти відчували урок, як необхідність процесу, необхідність виконання вимог вчителя, а не як потребу в діяльності.

Спостерігаючи за діяльністю вчителів, відмітили, що майже всі уроки (ми відвідували заняття з різних предметів), відзначаються цікавим та різноманітним змістом, який потребує від учнів включення в діяльність.

Помічено, що більшість учителів вчать дітей працювати з різними джерелами (підручником, довідником, словником, дидактичним матеріалом); підбирають зміст навчального матеріалу відповідно мети і завдань уроку, вчать бути зібраними, уважними під час виконання завдань, відшукувати помилки та аналізувати їх.

Так, на уроках української мови, вчителі, використовуючи традиційні і активні методи навчальної діяльності, вчили учнів аналізувати, сприймати, інтерпретувати і оцінювати інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях. Проте на уроках математики учні виконували дії за зразком чи за раніше встановленим алгоритмом. Творчий характер завдань спостерігався на уроках образотворчого мистецтва, музики та праці: виконання композицій, створення альбомів, ігрового оркестру із самостійно виготовлених музичних інструментів.

Спостерігаючи за реалізацією діяльнісного підходу на уроках, ми зробили висновок, що вчителі не часто використовують активні засоби (візуальні, аудіальні, комп'ютерні тощо) та форми: індивідуальну, групову, роботу в парах. За нашими спостереженнями, 60 % вчителів змінюють види діяльності учнів на уроках, забезпечують оптимальний темп і ритм уроку.

Однак, спостереження виявили, що вчителі не навчають дітей вчитися, планувати свою діяльність, прогнозувати пізнавальні процеси, дії, операції, що відповідають поставленим меті і завданням.

Лише у двох педагогів уроки відповідали сучасним вимогам організації освітнього процесу – містили велику кількість завдань діяльнісного характеру. Ці вчителі використовували на уроках послідовне мотивування кожного етапу уроку, що було засобом збудження активності дітей до навчання, активізації внутрішніх сил. Учні були безперервно зайняті: виконували те, що для них цінне, значуще, з подальшою перспективою реалізації в житті. На уроках навколишнього світу вчителі широко використовували різноманітне унаочнення, що відповідає особливостям чуттєвого сприймання навколишнього світу молодшими школярами. Збудженню розумової активності, за нашими спостереженнями, сприяло звернення вчителів до змісту, що пов'язаний з життєвим досвідом молодших школярів у різних галузях знань.

Ось таке поєднання взаємозв'язку між різними об'єктами, за нашими спостереженнями, сприяло розумінню учнями складних завдань і знаходженню шляхів їх розв'язання. Крім звернення до життєвого досвіду, педагоги

використовували можливість розглядання предметів у взаємодії з іншими, через включення їх у нові зв'язки і відношення, що спонукало молодших школярів до пошуку цих зв'язків, відображення властивостей предметів, їх поєднання в єдине ціле.

Включенню в процес розв'язування завдань сприяло доцільне поєднання елементів пошукової і дослідницької діяльності, що спостерігалось на уроках навколишнього світу. Цьому сприяли такі завдання: доведи, що у природі відбувається круговорот води? Доведи, що сонячне тепло зумовило зміни у природі?

Щодо форм реалізації діяльнісного підходу на уроках, з'ясовано, що переважає фронтальна форма занять. 45 % вчителів використовували групову форму організації навчальної діяльності, де кожна група отримувала різні навчальні завдання і самостійно виконувала їх.

Зовсім рідко вчителі надавали перевагу індивідуальній формі, за якої б молодші школярі отримували посилені завдання для дослідів, експерименту, спостереження. Це пояснюється недосконалістю структури уроків та непродуманістю вибору способів діяльності вчителів і учнів на уроці.

Спостереження, як метод дослідження, дало можливість зібрати факти в їх реальному взаємозв'язку, прослідкувати сам процес реалізації діяльнісного підходу з таких сторін: мотиваційна, змістова, операційна, проєктувальна, прояв активності (див. додаток Б).

Також було з'ясовано, що в основному молодшим школярам подобається розв'язання навчальних завдань в ігровій діяльності; використанні життєвого досвіду. Тому, щоб активізувати в молодших школярів навчально-пізнавальну діяльність, учителям необхідно використовувати різноманітні види діяльності в цікавій формі.

Проаналізувавши реалізацію діяльнісного підходу на кожному етапі уроку, ми можемо стверджувати:

В цілому вчителі використовують фронтальну роботу з перевірки домашніх завдань, яка є нецікавою дітям. Серед прийомів переважали:

вибіркове читання, виконання аналогічних завдань, перевірка лише наявності домашнього завдання, робота двох-трьох учнів біля дошки при пасивній контролюючій участі дітей класу. Активність молодших школярів була низькою, адже вони майже не брали участь у цій діяльності.

Отже, за нашими спостереженнями вчителі не забезпечували мотивацію виконання домашніх завдань, зацікавленість темою, бажання працювати самостійно, щоб отримати кращі знання. Така перевірка абсолютно не забезпечувала включення в активну діяльність усіх учнів класу.

На етапі актуалізації опорних знань учнів, 80 % вчителів ставили мету, підбирали цікавий зміст, який супроводжувався таблицями, наочністю, розглядом малюнків, використанням довідкової літератури. Нерідко вчителі створювали проблемну ситуацію, спонукаючи учнів до пошуку шляхів її розв'язання. Сам процес актуалізації опорних знань не був спрямований на осмислення попереднього матеріалу як бази для отримання нового.

Процес організації вивчення нового матеріалу включав повідомлення теми, цілей та завдань, мотивацію навчально-пізнавальної діяльності. На нашу думку, навчально-пізнавальна діяльність була організована стандартними методами і прийомами роботи. 67 % вчителів зовсім не використовували самостійну роботу в процесі вивчення нового матеріалу. Самостійний аналіз того, що спостерігається проводився учнями хаотично, без будь-якої спроби виділити істотне, важливе.

На етапі закріплення, систематизації та узагальнення знань, більшість вчителів підбирали вправи, задачі, питання, підпорядковані поставленій меті уроку, а не теми в цілому. Форми виконання навчальних завдань були різними: за допомогою вчителя чи сильних учнів; індивідуально; в групах; самостійно. За нашими висновками, вчителі працювали над формуванням знань, але не використовували їх як засіб мислення, знаходження відповідей на поставлені запитання.

Ми звернули увагу, що вибір способів узагальнення знань був не оптимальним: діти порівнювали, виділяли головне, вибирали спосіб діяльності,

проте відсутнім був перенос знань у життєву ситуацію. З'ясували, що у молодших школярів переважає наочно-образне мислення, вони рідко формулюють судження, роблять висновки.

Домашня робота – це самостійна навчально-пізнавальна діяльність, тому ми звернули увагу на її зміст, характер роботи. Як з'ясувалося, 75 % вчителів задають домашні завдання без інструктажу, поспіхом. Відмічено такі негативні сторони: відсутність мотивації, інструктажу, розрахованість на репродуктивне виконання.

Отже, спостереження за реалізацією діяльнісного підходу на уроках, дає змогу зробити висновок, що більшість вчителів початкової школи працюють за традиційними методиками навчання, лише інколи використовуючи нові педагогічні технології і нетрадиційні форми занять. Недоліком на уроках ми вважаємо відсутність роботи над формуванням в учнів способів навчальних дій: оперування знаннями, відтворення їх, перетворення, створення продукту розумових дій.

На наступному етапі дослідження нами було використано метод бесіди (див. додаток В). Бесіда допомогла з'ясувати, чи знають учителі умови та засоби реалізації діяльнісного підходу у традиційному навчанні молодших школярів.

Для отримання відповіді ми поставили вчителям такі запитання:

- Що означає поняття «діяльнісний підхід у навчанні»?
- Яким чином можна реалізувати діяльнісний підхід у початковій школі?
- Як впливає діяльнісний підхід на реалізацію завдань сучасної початкової школи?

Відповіді вчителів на перше запитання показали, що вони добре орієнтуються у розумінні діяльнісного підходу та його організації. 90 % вчителів зазначили, що, готуючись до уроку, вони ставлять перед собою три організаційні проблеми: самоорганізація, організація навчального матеріалу і навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Більшість учителів (72%) вважають, що добре продумують структуру уроку, починаючи від мотивації, постановки мети і завдань вивчення теми, до

контролю і оцінки одержаних результатів. Однак, 28 % учителів не вказали основний компонент – мотивація вивчення теми.

Відповідаючи на питання, якими засобами вчителі реалізують діяльнісний підхід, 60 % назвали технології інтерактивного, розвивального, проблемного навчання; 40 % сказали, що використовують дидактичні та рольові ігри, ребуси, загадки, прислів'я.

74 % вчителів зазначили, що їхня діяльність спрямована на передачу учням нової інформації та її закріплення, в той час як «навчати школярів вчитися» їм бракує часу.

Слід констатувати, що на сьогоднішній день (за опитуванням педагогів) значно поменшала частка вчителів, які запроваджують навіть доступні технології: ділові ігри, проєкти, тощо. А використання ІКТ у деяких вчителів зводиться до підготовки презентацій із заданих тем, що не сприяє самостійності учнів з отримання цілісних знань.

Отже, нами з'ясовано, що для ефективної реалізації діялісного підходу, вчителям необхідно:

1. Розвивати інтерес учнів до діяльності.
2. Навчати учнів раціональному вибору способів дій у розв'язанні навчальних задач.
3. Формування знань, умінь і навичок здійснювати через діяльність.
4. Продумувати роль і місце самостійної роботи на уроці.
5. Здійснювати оцінку стану реалізації діялісного підходу.

Наступним етапом констатувального етапу експерименту було проведення анкетування серед молодших школярів (див. додаток Г).

Метою анкетування було отримати власну думку кожного учня стосовно спрямованості їх до різних видів діяльності.

На основі теоретичного дослідження психолого-педагогічної літератури, проаналізовано дослідження науковців щодо рівнів розумової активності молодших школярів: Б. Набоки (репродуктивно-фактологічний рівень, описово-пошуковий рівень, творчий рівень); Т. Шамової (відтворювальна

активність, репродуктивна активність, інтерпретувальна активність, творча активність), рівнів сформованості пізнавальної активності молодших школярів Д. Богоявленської (високий, середній, низький; І. Петухової (репродуктивний, евристичний, креативний). У дослідженнях цих науковців доведено, наскільки важливо враховувати під час здійснення будь-якого виду діяльності активність молодшого школяра, що характеризується перевагою ініціативності над бездіяльністю. Розвиток інтересу до предмета неможливий без активної розумової діяльності учнів. Розумова активність учнів є показником якості їх діяльності, спрямованості учня на ефективне опанування знань та способів діяльності. Процес формування розумової активності, як і інших якостей особистості, відбувається в діяльності, структура якої (мета, завдання, зміст, способи та мотиви) складає об'єктивну основу реалізації діяльнісного підходу.

Для ефективної реалізації діяльнісного підходу сприятливими умовами є: наявність проблеми, урахування інтересів і бажань учасників процесу; інтеграція можливостей різних предметів для формування знань; спрямованість навчання на активізацію розумової діяльності; сформованість способів дій та операцій, спонукання молодших школярів до самостійної творчої діяльності.

Аналіз наукових підходів та довідникової літератури науково-педагогічної галузі (І. Анненкова, А. Барабанщиков, А. Галімов, В. Кремень,) дозволив виділити дефініції таких понять як «критерії» та «показники».

У педагогічній теорії під поняттям «критерій» розуміють об'єктивну ознаку, за допомогою якої здійснюється порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежуваних осіб або сукупність таких якостей явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці [8].

«Показники», на думку науковця Т. Гончарук, — це якісні або кількісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об'єкта, який вивчається, тобто ступінь сформованості того чи іншого критерію [43].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень В. Давидова, Л. Занкова, О. Дьяченко, Т. Марцинківської з проблеми розвитку активності в процесі

реалізації діяльнісного підходу дозволив здійснити добір критеріїв та показників (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії і показники реалізації діяльнісного підходу на уроках в початковій школі

Критерії	Показники
Мотивація до діяльності	а) потреба в діяльності; б) прагнення до самостійної діяльності;
Реконструктивна активність	а) знання способів та алгоритмів діяльності; б) практичне застосування знань, умінь та навичок у різних ситуаціях;
Творча активність	а) самостійність у виборі засобів пізнання; б) оптимальність способу дій.

Критерій «Мотивація до діяльності». Мотивація до діяльності неможлива без задоволення потреби та інтересу молодших школярів. Процес формування активності, як і всякої сторони особистості, відбувається в діяльності, за умов наявності інтересу і потреби, як потреби в діяльності. Тому ми будемо розглядати розумову активність як вид активності, що характеризується прагненням особистості до діяльності, до відкриття нового. Досягти цього можливо оптимальним підбором змісту (цікавість, новизна, історизм, значення); активних методів і форм діяльності.

Критерій «Реконструктивна активність» передбачає не лише копіювання того, що запропоновано, а й самостійний вибір навчальних дій, використання відомих знань; формування знань, умінь і навичок різними способами діяльності. На уроках це можуть бути ситуації, коли учень включений у сферу діяльності: прагне оволодіти різними способами і алгоритмами діяльності; пропонує шляхи розв'язання проблеми, висловлює свою думку, наводить на її захист аргументи, докази; вміло користується своїми знаннями, ділиться ними

з тими, хто відчуває утруднення; практикує вільний вибір завдань, переважно пошукових; самостійно з'ясовує незрозуміле.

Критерій «Творча активність» передбачає вибір оптимальних способів дій, засобів пізнання, самостійної постановки мети, завдань і бачення кінцевого результату. На вищому рівні особистість глибоко переконана в необхідності пізнання та перетворенні знань, для отримання нового продукту. Вона проявляє здатність до саморозвитку і самовираження.

Відповідно до критеріїв і показників було визначено такі рівні:

Початковий рівень – безпосередній інтерес молодших школярів до нових фактів, подій, цікавої інформації; учень пасивний, інтерес до діяльності виражений слабо або взагалі працює тільки під тиском з боку вчителя; взагалі відсутнє бажання самостійно працювати. Учень працює за зразком, досвідом інших, часто порушує дисципліну.

Середній рівень – учень проявляє інтерес до пізнання властивостей предметів та явищ лише в певних ситуаціях (цікава наочність, зміст матеріалу, прийоми навчання). Молодший школяр характеризується глибоким знанням програмного матеріалу; прагне здобути нову інформацію. Самостійно розв'язує типові задачі. Потребує додаткової мотивації до діяльності. Учень уміє керувати своєю поведінкою, але робить тільки те, що цікаво.

Високий рівень передбачає активність до глибокого усвідомлення закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, швидке сприймання навчального матеріалу та бажання до його творчого перетворення, виявляє інтерес до самостійної навчальної діяльності. Здатний робити не лише те, що цікаво, а й те, що потрібно, щоб довести розпочату справу до кінця.

Для анкетування було запропоновано тестові завдання відкритого і закритого типів. Аналіз результатів показав, що найкраще молодші школярі виконали тести, які передбачали відповіді «так» або «ні». Відповідаючи на питання анкети, які види діяльності їм найбільше подобаються, 100 % молодших школярів експериментальної та 96 % учнів контрольної групи були одностайні у відповіді — брати участь у змаганнях, конкурсах; здійснювати

уявні подорожі, екскурсії місцями рідного краю — 21 % молодших школярів експериментальної і 26 % школярів контрольної групи; брати участь в ігровій діяльності — 23 % учні експериментальної і 25 % учнів контрольної групи.

Перевірка за показниками критерію «Мотивація до діяльності» проводилася за методикою О. Співак «Виявлення мотиву діяльності» (див. додаток Д) [36] :

17 % учнів експериментальної та 18 % учнів контрольної групи готові до активного пізнання предметів і явищ, які запропоновані вчителем; відчують потребу у знаннях лише заради позитивної оцінки, тому проявляють наполегливість, що і забезпечує інтенсивність діяльності; інтерес цих школярів стійкий, адже вони прагнуть отримати високу оцінку, яку сприймають як результат своїх зусиль, а не знань;

У 59 % молодших школярів експериментальної групи та 58, 6 % учнів контрольної групи пізнавальна активність є механічною (зовнішньою). Учні пишуть, читають, виконують завдання вчителя, не завжди пов'язані з їх внутрішніми потребами. Вони виявляють інтерес до навчання, але він є короткотривалим. Вони реагують на негативну оцінку, але не розуміють її мотивації.

24 % молодших школярів експериментальної групи та 23, 4 % учнів контрольної групи не зацікавлені в процесі діяльності, вони лише копіювали виконання завдань з дошки чи зі слів учителя, не звертаючи уваги на знаходження способів розв'язання.

Отже, перевірка підводить нас до висновку, що в молодших школярів може бути різний рівень активності у проявах мотивації до діяльності: від елементарної діяльності до встановлення закономірностей дій. Формування такої активності може відбуватися різними шляхами: участь учнів у активних видах діяльності; підбір цікавого змісту навчальної діяльності та способів її організації, заохочення з боку дорослих; урахування можливостей молодших школярів.

Експериментальна перевірка за показниками критерію «Реконструктивна активність» проводилась за методикою Р. Вандерлік (див. Додаток Е) [36, с. 282]. Аналіз результатів свідчить, що 22 % молодших школярів експериментальної і 23 % школярів контрольної групи у процесі навчання глибоко усвідомлюють вивчення матеріалу, проявляють інтерес до вибору способів і алгоритму виконання завдань. Вони встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, відшукують закономірності, аналізують можливі варіанти вирішення завдання. Проявляють самостійність у пошуку розв'язання завдання, коли з'являються якісь труднощі, такі діти виявляють терпіння, наполегливість і тільки в окремих випадках звертаються за допомогою до вчителя.

37 % учнів експериментальної і 38 % контрольної групи намагаються знайти відповідь через встановлення причинно-наслідкових зв'язків, їх цікавить не стільки принцип дії, скільки механізм, за допомогою якого дія відбувається. Вони намагаються відшукати закономірності, але частіше, не знаходячи відповіді, відступають, і тільки в окремих випадках звертаються за допомогою до вчителя. Пошуки самостійних способів розв'язання завдань частіше зводяться до мінімуму, адже такі учні частіше недооцінюють рівень своїх можливостей.

У 41 % учнів експериментальної і 39 % контрольної групи, коли з'являється інтерес, пробуджується прагнення до діяльності, виникає напруження сил і енергії. Проте невміння застосувати наявні знання на практиці, знижує інтенсивність діяльності. Такі учні часто звертаються за допомогою, адже застосування їхніх знань перебуває на рівні репродуктивної діяльності.

Перевіливши рівень показників творчої активності молодших школярів за методикою С. Дмитрієвої «Закінчи оповідання...» [21, с. 10], можемо констатувати, що лише у 12 % молодших школярів експериментальної та 14 % школярів контрольної групи виникає бажання відкрити для себе щось нове, використовуючи свої знання та уміння. Для них характерно відшукувати нові, нетрадиційні, оригінальні способи розв'язання завдань. Такі учні прагнуть до

самостійного пошуку шляхів розв'язання задачі, відзначаються тривалим характером активності в різних видах діяльності, але їхні дії найчастіше можна розглядати як досягнення у розв'язанні окремих завдань, ніж готовність до самостійності.

34 % учнів експериментальної і 35 % учнів контрольної групи прагнуть до самостійності прояву думки, до практичних дій, проте проявляють їх у спеціально створених умовах: учитель ставить запитання, просить пояснити незрозуміле товаришам, спонукає до пошуку інших рішень, створює ситуації самоперевірки, самоаналізу.

Майже у 54 % молодших школярів експериментальної групи та 51 % учнів контрольної групи бажання здійснювати щось нове у діяльності нестійке. Воно зникає при перших невдалих спробах розв'язання проблеми. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл молодших школярів за рівнями ефективності реалізації діяльнісного підходу на констатувальному етапі експерименту

Рівні реалізації діяльнісного підходу	Кількість учнів			
	експериментальна група		контрольна група	
	абс. число	знач (у%)	абс. число	знач (у %)
Початковий	7	39,6	6	35,9
Середній	8	43,4	9	46,1
Високий	3	17	3	17

Для кращої наочності розподіл молодших школярів експериментальної і контрольної групи за рівнями ефективності реалізації діяльнісного підходу на констатувальному етапі експерименту подано на рис. 2.1.

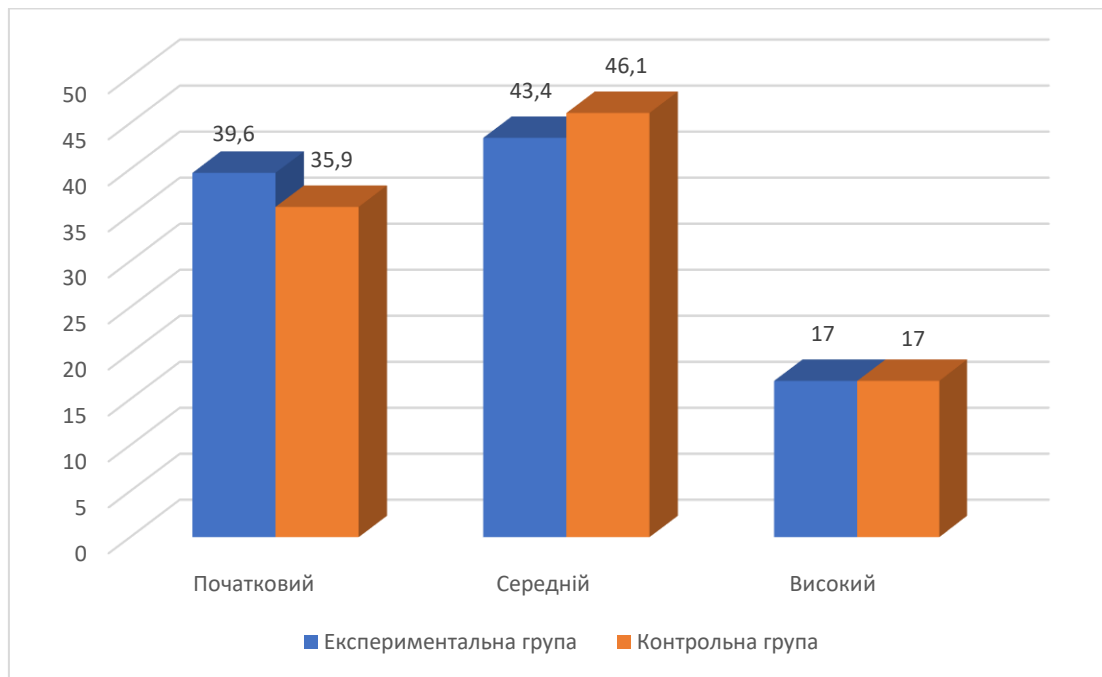

Рис.2.1. Розподіл молодших школярів за рівнями ефективності реалізації діяльнісного підходу на констатувальному етапі експерименту (у %)

Так, результати проведення контрольних тестів свідчать, що в тих класах, де вчителі практикують в основному пасивні методи навчання, слабо пов'язані з життєвим досвідом і спостереженнями школярів, де навчальний процес будується переважно так, що день у день виконуються однотипні репродуктивні завдання, щоб досягти механічного відтворення програмного матеріалу, де учні не мають змоги на уроці користуватися інформацією, яка б збудила в них думку, викликала потребу в нових знаннях, вони навчаються без необхідного інтересу та напруження, а їхня пізнавальна активність виявляється дуже низькою. Закономірним результатом такої організації навчальної діяльності є нестійкі знання, невміння їх застосовувати на практиці і вкрай слабкий розвиток ініціативи та самостійності школярів. Проте, там, де вчителі залучають учнів до активної розумової діяльності, а на уроках присутні творчі види роботи (самостійне написання казок, загадок, кросвордів, застосування різноманітних ігор), домашні завдання мають продуктивний характер, що вимагає застосування знань, у молодших школярів значно підвищується пізнавальна діяльність, водночас зростає їхня розумова працездатність і постійно підтримується пізнавальний інтерес.

Спостереження, бесіда та анкетування допомогли з'ясувати, що активність молодших школярів знижується одноманітністю процесуального боку навчання (бесіда, розповідь, повідомлення); неправильною оцінкою їхньої діяльності; неадекватністю рівня складності пізнавальної задачі їхнім пізнавальним можливостям.

Отже, аналіз результатів реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі дає підстави зробити висновки, щодо подальшої роботи:

1. Спрямовувати навчальну діяльність на самостійне здобування знань.
2. Використовувати технології і методи діяльнісного підходу, зокрема метод проєктів.
3. З'ясувати ефективність реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів.

2.2. Експериментальна перевірка ефективності реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів

Головною метою формувального експерименту було здійснити самостійне отримання знань, умінь і навичок молодшими школярами в освітній діяльності та з'ясувати зміни активності молодших школярів в процесі реалізації діяльнісного підходу методом проєктів.

Серед методів, які сприяють реалізації діяльнісного підходу у навчанні молодших школярів, прояву їх активності на різних етапах навчальної діяльності є метод проєктів. Роботу над проєктом розпочали згідно структури кожної діяльності: мотивації, визначення теми, етапів роботи, вибору способів дій, терміну реалізації і форми захисту проєкту.

Користуючись дослідженнями Т. Башинської щодо структури проєктної діяльності, визначено такі його етапи:

- I. Організація проєкту.
  - 1.1.Формування основної проблеми та мети.
  - 1.2. Вибір теми і виду проєкту разом з учнями.

II. Планування проєктної діяльності.

2.1. Вибір теми групових, індивідуальних, парних проєктів.

2.2. Обдумування шляхів розв'язання проблеми.

2.3. Формування груп для здійснення дослідної роботи, виконання творчих завдань.

2.4. Визначення форми презентації результатів проєктної діяльності.

III. Реалізація проєкту.

3.1. Складання плану реалізації проєкту.

3.2. Визначення джерел інформації, способів її збирання та аналізу.

3.3. Розподіл обов'язків щодо пошукової діяльності між учасниками проєкту.

3.4. Самостійна робота над виконанням плану проєкту. Оформлення проєкту.

IV. Підсумок проєктної діяльності.

4.1. Підготовка та захист проєктів.

4.2. Оцінювання проєктної діяльності за визначеними критеріями. Аналіз успіхів і невдач.

4.3. Висновки [2].

Беручи за основу все вищесказане і враховуючи результати констатувального експерименту, було розроблено і організовано проведення двох проєктів, спрямованих на реалізацію діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи.

Спираючись на думку науковців, що метод проєктів – це технологія, яка являє собою систему педагогічних форм, методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретних завдань, ми використали бесіди, спостереження, дослідження, екскурсії, заняття на лоні природи, малюнки та інші види практичної діяльності та спланували завдання, спрямовані на підготовку до проєкту: 1) формування інтересу до проєкту; 2) вибір теми проєкту; 3) розподіл обов'язків між учасниками проєкту; 4) залучення батьків до участі у проєкті.

Вирішуючи перше завдання, було пояснено сутність методу проєктів на прикладах з історії техніки, одягу, будівництва, використавши презентації. Учні ознайомилися зі змістом та обсягом проєкту, вимогами до оформлення; розрізняли проєкти за складністю, часом проведення, визначали сильні і слабкі сторони проєкту; уявляли можливі результати проєкту. Таким чином ми намагалися заохотити молодших школярів до роботи над проєктом, донести значущість їхньої праці не лише для суспільства, а і для кожного особисто (саморозвиток, самореалізація).

Результатом стала готовність молодших школярів до участі в проєкті, бажання більше дізнатися про роботу в проєкті.

Потім було ознайомлення з темами проєктів, які ми продемонстрували молодшим школярам і пояснили можливі варіанти очікуваних результатів. Це були такі проєкти : «Пізнай себе», «Світ води», «Дихання і здоров'я», «Таємниця природи». За допомогою бесіди з'ясували, які результати проєктів передбачають учні, які технології роботи над проєктом можна використати, як можна реалізувати кожний проєкт. Вибір тем зумовлено тим, що на нашу думку, в початковій школі, коли відбувається пробудження інтересу і любові до природи, пізнання її через конкретні об'єкти та явища, дослідницькі проєкти є основою емпіричного пізнання довкілля, джерелом знань та стимулом до розвитку пізнавальної активності. Саме вони, впливаючи на емоційно-чуттєву сферу учнів, можуть викликати в них бажання спілкуватися і взаємодіяти з довкіллям. У дослідницьких проєктах головним є предмет дослідження, над яким діти експериментують, досліджують, спостерігають за змінами.

Підготовка передбачала відповідь на питання: Чого мають навчатися школярі?

Перед початком роботи визначено такі завдання проєкту:

1. Формувати систему екологічних знань та уявлень про природу.
2. Розвивати вміння бачити і відчувати красу довкілля.
3. Включати дітей у посильну діяльність.
4. Розвивати екологічну культуру.

5. Забезпечувати гармонійний і всебічний розвиток особистості.
6. Здійснювати інтегрований підхід до організації екологічного виховання молодших школярів

Учні інтегрували знання з різних предметів: літературного читання, малювання, навколишнього світу, музики.

Далі підготовка до проєкту передбачала визначення рекомендацій і критеріїв оцінювання та захисту проєкту.

Проект №1: Збережемо довкілля заради щастя дітей

План-схема проєкту

Тип проєкту : пізнавально-дослідницький

Тривалість: короткотривалий

Учасники: учні класу, їхні батьки, вчитель, вихователь ГПД

Мета: реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи. Вирішення екологічної проблеми у рідному місті.

Завдання:

1. Розширити знання учнів про причини забруднення довкілля, способи охорони природи на планеті.
2. Формувати розумову активність.
3. Учити будувати власні аргументи та ефективно відстоювати свою позицію.
4. Розвивати пізнавальний інтерес.
5. Виховувати дбайливе ставлення до природи, бажання самим брати участь у збереженні природи.

Очікувані результати: підвищення рівня екологічної культури. Стимулювання інтересу до діяльності та бажання змінити світогляд у ставленні до довкілля.

Етапи реалізації проєкту:

I. Організаційний:

- збирання інформації про забруднення довкілля;

- ознайомлення з екологічною ситуацією у рідному місті;
- підготовка екскурсії;
- організація фотовиставки «Збережемо місто разом»;
- організаційна робота із залучення батьків до проєкту.

II. Діяльнісний:

- організація та проведення екскурсії до витоків річки Псел;
- експериментально-дослідницька робота «Способи очищення води»;
- виставка малюнків «Псел очима дітей»;
- залучення батьків до організації та проведення екскурсії по місту;
- сортування сміття.

III. Підсумковий:

- виставка малюнків «Місто майбутнього»;
- літературно-екологічна зустріч;
- нагородження активних учасників – дітей та їх батьків – грамотами, подарунками.

Як ми мотивували учнів і батьків. Оскільки в нашому місті протікає річка Псел, яка має цікаве історичне минуле і вкрай сумне сьогодення (є дуже забрудненою), ми назвали свій проєкт «Збережемо довкілля заради щастя дітей». До Дня міста Суми підготували фотовиставку «Місто очима дітей», яка дала можливість розкрити жахливий стан екологічної ситуації в місті. Виставку переглянули діти та батьки. Неможливо описати дитячі переживання від побаченого. На занятті про рідне місто діти самі висловили бажання допомогти річці Псел, розповідаючи про неї багато цікавих літніх вражень. Це стало мотивацією до започаткування проєкту.

Від пізнання до дії. З погляду на зміст, мету і завдання екологічного виховання, проведенопошуково-дослідну діяльність, яка найбільшою мірою ознайомлює дитину з проблемою, стимулює активність та допитливість, уможливорює самостійні «відкриття» у природі.

Під час цільової екскурсії до річки молодші школярі мали можливість побачити на власні очі занедбаний екологічний стан річки, що є улюбленим місцем відпочинку батьків і дітей. Вони побачили багато різного сміття у забрудненій воді та на березі. На заняття учні набрали води з водойми і під мікроскопом розглянули її склад. Досліджуючи забруднену воду, діти зробили висновок: у такій воді не можуть існувати ні риба, ні інші мешканці водойм. Така діяльність викликала у школярів посилений інтерес до природи, бажання захистити її від негативного впливу людей.

Процес пізнання навколишнього світу нерозривно пов'язаний із процесом самопізнання. Саме це відбулося, коли під керівництвом вчителя на уроці навколишнього світу провели кілька дослідів очищення води (за допомогою вугілля, хрону, вербової кори, ягід горобини), але висновки були невтішні: зробити це неможливо. Тому діти виражали почуття невдоволення поведінкою людей, які забруднюють навколишнє середовище. У них формувалася здатність брати відповідальність на себе за збереження довкілля.

На наступному занятті діти переглянули навчально-науковий фільм «Роль води у житті організмів» і колективно обговорили його. В результаті проведених дослідів у багатьох дітей з'явилося чітке розуміння причинно-наслідкових зв'язків між природними явищами, діти зрозуміли, що у водоймах багато живих організмів, які потребують турботи і бережного ставлення до них.

У вихідний день до річки прийшли діти та їх батьки, щоб зібрати сміття в різні пакети: окремо пластикові пляшки, папір, щоб потім покласти до спеціальних контейнерів. До дітей долучилися люди із мікрорайону. Результати спостережень за роботою молодших школярів дали змогу зробити висновок, що учні зрозуміли тісний зв'язок між трудовою діяльністю людей та впливом їхньої діяльності на природу. Під час спілкування з природою в учнів виникли особливі почуття: моральні, інтелектуальні, естетичні. Змінилося ставлення до навколишнього світу, людей, їх поведінки, до власної поведінки, в якому відображено дотримання ухвалених у суспільстві моральних і правових норм, народних звичаїв і традицій природокористування.

Для батьків була розроблена «Екологічна стежина», метою якої було ознайомити батьків із водоймами Сумщини, щоб при нагоді відвідали їх з дітьми і дізналися про їх стан. Батькам було надано рекомендації: перебуваючи біля водойми, звернути увагу дітей, яка вода в ній – чиста чи брудна? Хто мешкає у водоймі? Яку воду п'ють пташки, люди? Мета цього заходу передбачала вплив сім'ї на екологічну культуру молодших школярів. Адже від ставлення батьків до природи залежить і ставлення учнів, які зазвичай переймають поведінку дорослих, їх ставлення до природи.

Підсумки проєкту було підбито на літературно-екологічній зустрічі в парку біля річки Псел. Діти та батьки отримали грамоти, подарунки. Головне, що усвідомили молодші школярі, що вода — природний ресурс, який треба використовувати бережливо, а покращення життя в місті, державі залежить часто від нас самих.

У кінці проєкту, на думку науковця Н.Горопахи, корисно провести самоаналіз. Питання для самоаналізу ми поставили такі:

- З чого все починалося?
- Як виникла ідея?
- Як інші поставились до неї?
- Що вдалося, а що ні?
- Які відчували проблеми?
- Завдяки чому вдалося їх розв'язати?
- Що більше здивувало? Вразило? Тішило?
- Що далось легко? Важко? Чому?
- Які зміни відбулися у житті класу після проєкту?
- Скільки учнів проявили себе активними і творчими?
- Чи вільно висловлювали молодші школярі свої бажання? Що спонукало чи заважало?
- Які прийоми і методи були більш вдалимими в реалізації проєкту? [15].

Отже, спілкування з довкіллям учнів та їх батьків показало, що молодші школярі були активними, використовували свої знання і різних видах діяльності, прагнули до досягнення мети.

Участь у проєктній діяльності захопила учнів, які побажали виконати наступний проєкт.

Враховуючи методичні особливості організації і проведення проєктної діяльності, а саме:

- наявність проблеми, яка потребує інтегрованого знання;
- наявність мотивації і очікуваних результатів практичної діяльності;
- структурування змістової частини проєкту із зазначенням поетапних результатів;
- організація самостійної (індивідуальна, парна, групова) діяльності дітей;
- розв'язування практичних, теоретичних пізнавальних завдань різними способами і у різних видах діяльності;
- очікувані результати діяльності.

Проект № 2. Допоможи солдату

План-схема проєкту

Тип проєкту : пізнавально-пошуковий

Тривалість: 1 місяць

Учасники: учні третього класу, батьки, вчитель

Мета: реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи.

Завдання:

1. Формувати активну громадянську позицію та почуття обов'язку перед Вітчизною.
2. Формувати пошуково-пізнавальну активність.
3. Сприяти формуванню комунікативної, громадянської, соціальної компетентностей.

Постановка завдань дослідження показала, що учні проявили інтерес до їх виконання, розуміючи, що для досягнення поставленої мети вони повинні провести певну пошукову роботу.

Очікувані результати:

1. Активна громадянська позиція та вияв почуття обов'язку перед Вітчизною.

2. Здатність здійснювати пошуково-пізнавальну діяльність.

3. Творчий підхід до форми подання проєкту.

Етапи реалізації проєкту:

I. Організаційний:

- календар з пошуковими завданнями;
- зустріч із воїном-атовцем, учнем школи;
- портрети воїнів-земляків Сумщини;
- виготовлення листівок;
- відвідування майстер-класу з плетіння сітки.

II. Діяльнісний:

- організація та проведення екскурсії до Центральної міської бібліотеки імені Т. Г. Шевченка;
- експериментально-пошукова робота «Герої Сумщини»;
- плетіння сітки для маскуванню;
- написання листівок бійцям АТО до Дня захисника Вітчизни;
- зустрічі з бійцями АТО;
- залучення батьків до організації та проведення проєкту.

III. Підсумковий:

- виставка малюнків «Ми хочемо миру»;
- створення карти України «Червоні маки».
- нагородження активних учасників – дітей та їх батьків – грамотами, подарунками.

Організація роботи над проєктом спрямовувалась на формування мотивації досягнення успіху та інтересу до діяльності. Мотивуючою силою було

використання практичних завдань, які активізували позитивно спрямовані мотиви і використання результатів у повсякденному житті. Будь-яка пізнавально-творча чи практична діяльність, як вказує С. Тихеева, починається з ґрунтовної мотивації.

Як ми мотивували школярів і батьків. Проєкт розпочався у жовтні перед святкуванням Дня захисника Вітчизни та Українського козацтва. Для організації проєкту застосовано сюрпризний момент: до школярів у гості завітав лейтенант Національної гвардії України Станіслав Бугрій, випускник Сумського державного університету імені А. С. Макаренка. Він розповів учням, як уже три роки відслужив за контрактом на передовій, як за мужність і героїзм отримав почесну нагороду – берет з відзнакою. Боець розповідав цікаві історії про захист нашої країни воїнами, про їх мужність і героїзм. Звичайно, хлопців цікавила техніка, яку використовують наші бійці. Дівчатка більше цікавилися роботою медсестер.

Така зустріч показала, що більшість молодших школярів вели себе активно, задавали різні запитання, вступали у діалог.

Запропонована робота на етапі формувального етапу експерименту сприяла виникненню емоційного передбачення результатів своїх дій, поведінки, оскільки цей процес, відповідно до теоретичних положень, спонукає до активізації мотивів діяльності, що починають складатися у молодших школярів.

Від пізнання до дії. Пошуково проблемне запитання «Як стають героями?»

Орієнтовні завдання:

- закріпити знання про риси, притаманні героям;
- учитися вирізняти ці риси у себе та своїх однокласників;
- закріплювати вміння будувати висловлювання на основі власного досвіду.

Мета освітньої діяльності на уроці української мови: актуалізація життєвого досвіду за технологією «Асоціативний кущ» з використанням конструктора ЛЕГО.

Було проведено таку гру. Вчитель називає слова, що характеризують героя, а молодші школярі повинні визначити притаманні йому риси. Якщо слово або

словосполучення притаманне герою, учень піднімає зелену цеглинку, якщо ні – червону. Риси героя, позначені зеленою цеглинкою, вивішують на дошку.

Ображає, допомагає, рятує. Впевнений у собі, мужній, бореться, залишає в біді, захищає. Патріот, сильний, справедливий. Йому буває страшно, завдає відсіч ворогові.

Молодші школярі відповідали на запитання: Чи доводилося вам зустрічати людей, які мають усі ці риси? Розкажіть про них.

На уроці літературного читання, учні представили результати своєї дослідницько – пошукової роботи про героїв Сумщини. Вони розповідали про Андрія Реуту, з позивним «Медок», який був стрільцем-санітаром у батальйоні «Донбас» та загинув 1 лютого 2015 р. від осколкових поранень; про підполковника Василя Спасьонова, уродженця с. Степанівка, який загинув у бою за звільнення Лисичанська; про молодого студента Андрія Кривича з позивним «Ділли», який загинув від кулі снайпера на Світлодарській дузі; Миколу Ніколаєнка – «кіборга», який загинув, захищаючи Донецький аеропорт.

Учні разом з вчителькою та батьками відшукали відомості про 17 воїнів Сумщини, які полягли за незалежність України.

На уроці української мови проведено лексичні вправи:

1. До поданих слів дібрати із дужок близькі за значенням слова з префіксами:

Сміливий – безстрашний; слабкий – безсилий, тихий – безшумний.

2. Асоціативно пов'язати колір цеглинки ЛЕГО з важливою для героя рисою:

- зелений (земля) – герой той, хто захищає рідну землю;
- жовтий (сонце) – герой повинен бути світлим, добрим;
- помаранчевий (фрукти) – щоб бути сміливим і сильним, потрібно їсти побільше фруктів;
- червоний (вогонь) – герой безстрашний, він може захистити навіть палаючу землю;

- блакитний (небо) – герої захищають повітряні простори нашої Батьківщини;

- синій (вода) – морські сили України непереможні.

З метою розвитку зв'язного мовлення та умінь висловлювати власну думку, молодшим школярам було запропоновано написати листівки бійцям АТО.

Таке мовне завдання змушувало молодших школярів вдаватися до різних прийомів: активізації мислення, мовлення, пам'яті, спостереження. Це активізує самостійність, вміння знаходити шляхи розв'язання завдань, робити висновки, усвідомлювати зв'язки і закономірності в природі. Під час виконання творчих завдань діти висловлювали різні думки. Ми намагалися скоригувати і підтримати думку кожного учня. Тільки такий підхід допомагає висловлювати свою думку не лише сильним, а і слабшим дітям.

Одним із результативних засобів реалізації діяльнісного підходу є гра. Для молодших школярів цей вид діяльності уже відомий і викликає завжди задоволення. Зважаючи на те, що навчати молодших школярів, як захищати свою Батьківщину, користуватися зброєю, надавати першу медичну допомогу потрібно не теоретично, а практично, було організовано проведення військово-патріотичної гри, до якої залучили учнів та їх батьків.

Мета гри: набуття учнями знань, умінь та навичок, необхідних майбутнім захисникам Вітчизни.

Завдання гри:

- створення умов для проведення гри, наближених до реальних;
- виявлення готовності діяти у непередбачуваних ситуаціях;
- застосування знань і умінь з безпеки гри;
- уміння співробітничати, проявляти лідерські якості.

Хлопчикам було дано завдання зібрати загін, підібрати зброю і знищити противника, який наступає на нашу землю. Грати треба так, щоб атака і захист були ефективними. Молодші школярі із задоволенням принесли іграшкові автомати, гвинтівки, пістолети, біноклі, мечі. Гра відбувалася в лютому, коли

було багато снігу. Діти вийшли на подвір'я, кожний загін зробив собі фортецю, укриття, а снігові кульки перетворили на гранати. Спочатку одні були захисниками, а потім інші. Хлопці відчули у собі можливості побути в ролі від рядового бійця до генерала, командира загону. Дівчаткам дісталися професії радисток, журналісток, перемовників, санітарок.

Цікавою для молодших школярів була участь дітей у плетінні маскувальної сітки для бійців АТО. У школі було оголошено акцію з плетіння сіток, тож учні разом з вчителем і батьками долучилися до неї. Спочатку навчалися техніці плетіння на уроках художньої праці. Ті учні, які оволоділи цими вміннями, мали змогу долучитися до участі в акції. Це мотивувало школярів до прояву активності, адже вони були причетні до вирішення важливих проблем.

Вдома та на уроках образотворчого мистецтва, художньої праці молодші школярі склали власні моделі: малюнки, віршики, аплікації, паперові і пластикові прапорці, голуби, квіти, як свідчення про те, що їм вдалося реалізувати себе у проєктній діяльності. На стіні у класі, де була намальована карта України, школярі прикрасили її власноруч зробленими маками.

Таким чином, моделюючи, молодші школярі самі визначалися, в якому вигляді буде виконано результат проєкту. Це і є рушійним моментом проєктної діяльності.

Метод проєктів був спрямований на побудову освітньої діяльності молодших школярів на активній основі, з опорою на їх цілеспрямовану діяльність та урахування їх особистої зацікавленості в різних питаннях.

2.3. Результати експериментального дослідження

Після впровадження проєктів у освітній процес початкової школи здійснено контрольну перевірку ефективності реалізації діяльнісного підходу.

Метою проведення контрольного етапу експерименту було виявлення якісних та кількісних змін у реалізації діяльнісного підходу.

Критеріями ефективності експериментального дослідження виступили позитивні зміни в рівнях прояву активності молодших школярів під час

реалізації діяльнісного підходу методом проєктів на кожному структурному етапі: мотиваційному, діяльнісному і творчому з орієнтацією на раніше визначені показники та рівні.

Проведене повторне анкетування та спостереження за діяльністю учнів експериментальної групи в проєкті, показало суттєві позитивні зрушення в ефективності реалізації діяльнісного підходу.

Як з'ясувалося, участь молодших школярів експериментальної групи в проєкті позитивно вплинула на їхній розвиток: збільшилась кількість школярів, які проявили дослідницькі уміння – 53 %; уміння застосовувати свої знання у різних видах діяльності (написання листівок, малювання, презентація пошукової роботи) – 76 %, самостійно знаходити спосіб здобуття знань — 32 % учнів, формулювати запитання з метою пошуку потрібної інформації — 56 % учнів, знаходити декілька варіантів розв'язання проблеми, обґрунтовуючи кожен — 16 %; висунення власних гіпотез — 15 %; бажання досягти успіху — 82 % учнів.

У ході виконання проєктів змінилися відносини між молодшими школярами. Вони працювали в групах, парах; вчилися домовлятися, розподіляти доручення, контролювати і допомагати один одному.

Про важливість проєктної діяльності й її значення в освітньому процесі початкової школи, свідчать відповіді учнів на запитання: «Навіщо потрібна проєктна діяльність?». Думки молодших школярів розподілилися так: «щоб пізнати світ» — 25 %, «щоб навчатися самостійно» — 41 %, «щоб бути корисними іншим людям» — 26 %; «щоб застосувати свої знання» — 8 %.

Порівняльний аналіз за обраними показниками довів, що на 13 % в молодших школярів підвищилася мотивація до діяльності, готовність до самостійного отримання нових знань, до роботи в команді. Цьому сприяли: новизна та можливість творчої самореалізації; урізноманітнення видів діяльності; застосування активних методів навчання, зокрема, методу проєктів. На етапі мотивації, коли завдання пов'язувалися з обґрунтуванням власного

вибору, 43 % учнів були активними, демонстрували здатність до обґрунтування своєї думки.

На 20 % зросла кількість молодших школярів, здатних до аргументованого вибору способу дій, щодо розв'язання проблеми; 89 % школярів виявили здатність самостійно здобувати знання дослідницькими чи пошуковими методами. Знання, отримані самостійно, стали більш усвідомленими, ґрунтовними.

Участь молодших школярів у творчій діяльності показала, що на 18 % збільшилась кількість молодших школярів, які прагнуть до самостійного перетворення знань, щоб отримати продукт діяльності, до самореалізації.

Динаміку розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу на констатувальному і контрольному етапах у експериментальній групі за критерієм «Мотивація до діяльності» подано на рис. 2. 2.

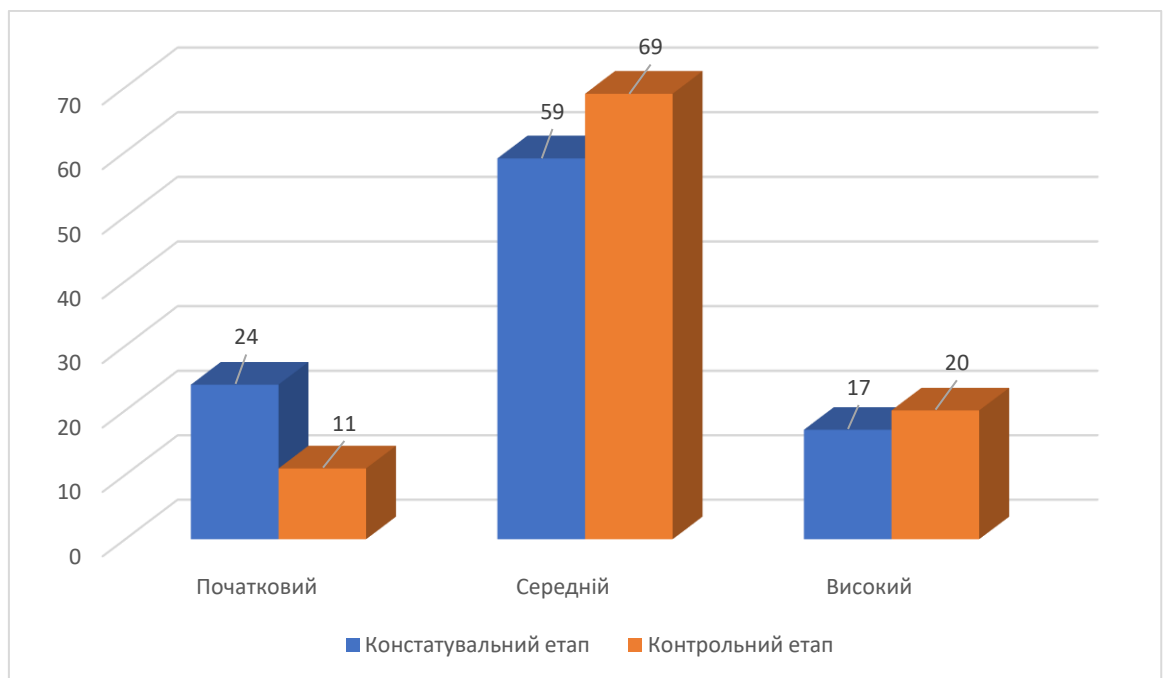

Рис. 2.2. Динаміка розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу за критерієм «Мотивація до діяльності» (у %)

Динаміку розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу на констатувальному і контрольному етапах у експериментальній групі за критерієм «Мотивація до діяльності» подано на рис. 2.3.

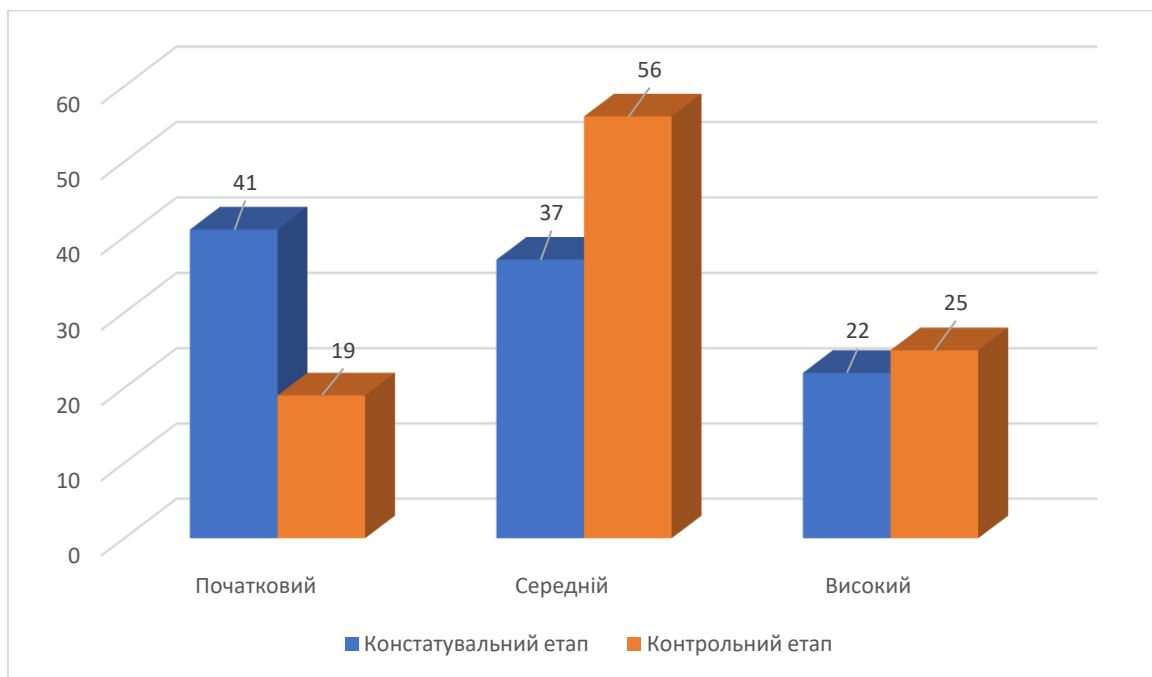

Рис. 2.3. Динаміка розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу за критерієм «Репродуктивна активність» (у %)

Динаміку розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу на констатувальному і контрольному етапах у експериментальній групі за критерієм «Творча активність» подано на рис. 2.4.

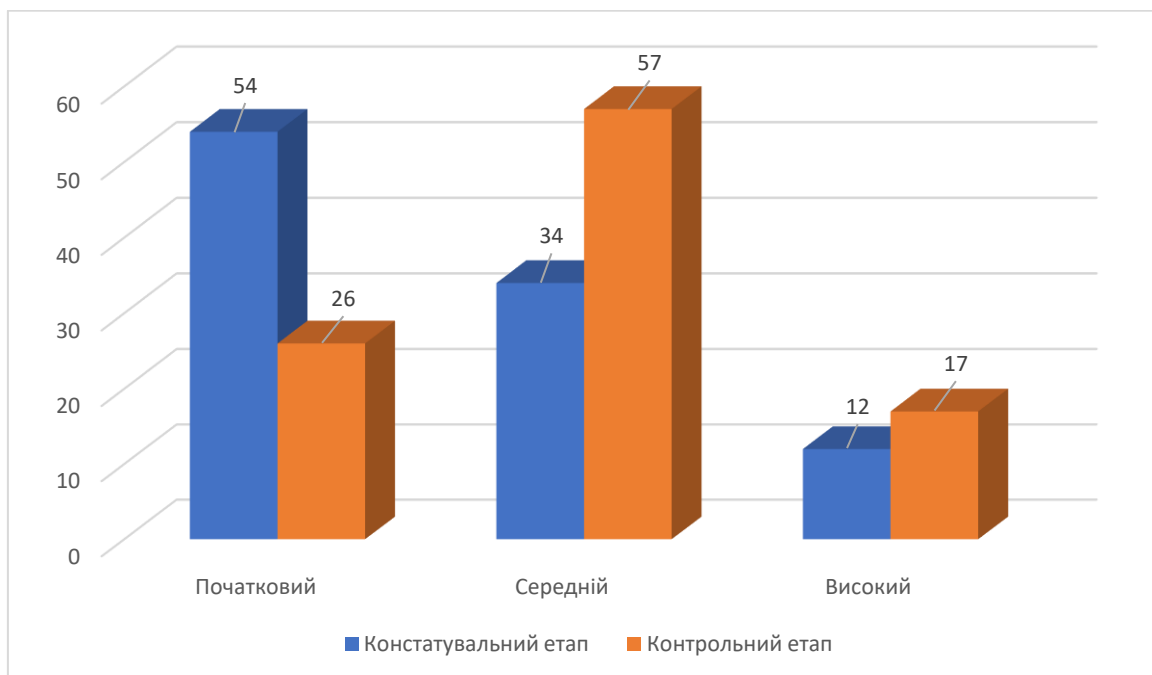

Рис. 2.4. Динаміка розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу за критерієм «Творча активність» (у %)

Аналіз отриманих результатів дає можливості виконати порівняння рівнів ефективності реалізації діяльнісного підходу експериментальної і контрольної групи після формувального експерименту дослідження (див. рис. 2.5).

Узагальнені результати проведеного експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів прояву активності молодших школярів у освітньому процесі. Найсуттєвішими виявилися зміни в кількісних показниках початкового рівня, що свідчить про ефективність застосованого методу проєктів у навчальній діяльності молодших школярів.

Співвідношення розподілу рівнів реалізації діяльнісного підходу в експериментальній і контрольній групі після формувального етапу експерименту подано на рис.2.5.

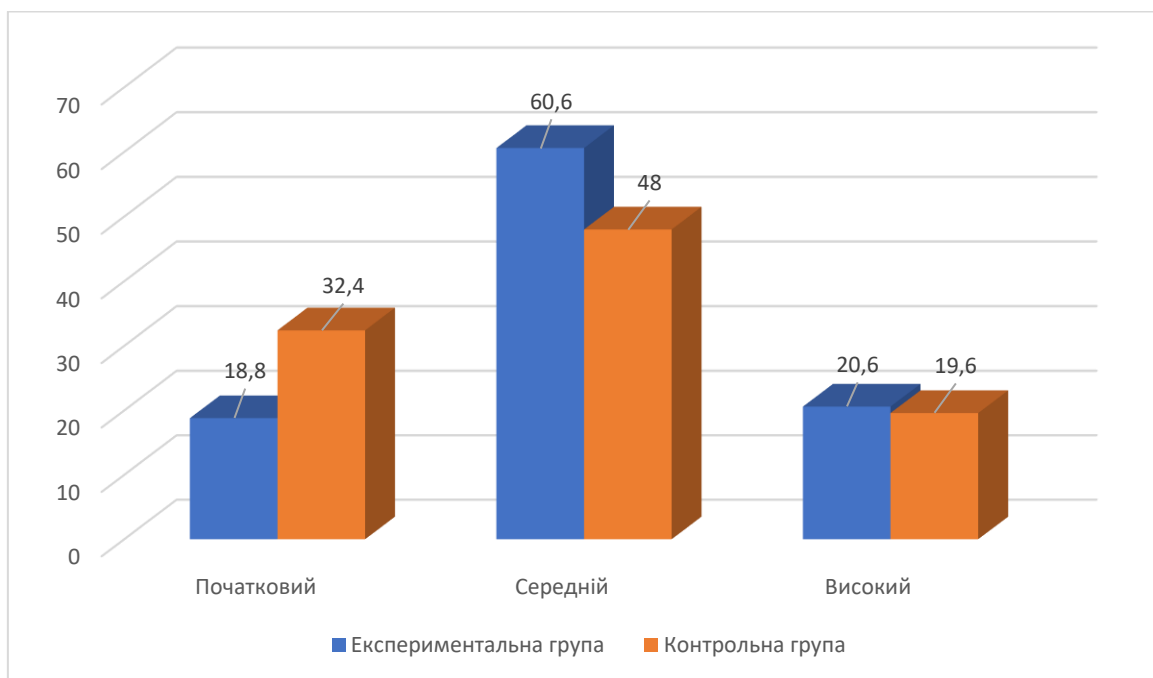

Рис. 2.5. Порівняльні результати експерименту

Порівняльний аналіз даних педагогічного експерименту засвідчив збільшення кількості молодших школярів експериментальної групи з високим рівнем пізнавальної активності від 17 % до 20,6 % та зменшення кількості учнів з початковим рівнем з 39,6 % до 18,8 %, що свідчить про позитивні зміни в ефективності реалізації діяльнісного підходу. У той час рівні активності молодших школярів контрольної групи зазнали незначних змін: на 2,3 %

збільшилася кількість учнів з високим рівнем, на 3, 5 % зменшилася кількість молодших школярів з початковим рівнем, що характерно для молодших школярів, які систематично навчаються.

Ми розцінюємо це як результат педагогічного впливу, здійснюваного під час експериментального навчання за допомогою методу проєктів.

Експериментальна робота над проєктами довела, що в молодших школярів підвищився рівень відповідальності за доручену справу, прагнення доведення її до результату. Прояв творчих дій забезпечив підвищення особистісного становлення учнів.

Ми довели, що проєктна діяльність буде ефективною, за умови її систематичного проведення і активної участі всіх дітей.

Висновки до розділу 2

Ключовою проблемою у вирішенні задач реалізації діяльнісного підходу є формування активності. Процес формування активності й самостійності вимагає спільної діяльності вчителів і учнів. Її особлива значущість полягає в тому, що будь-яка діяльність спрямована не тільки на сприйняття матеріалу, а на формування позитивного ставлення до самої діяльності. Перетворюючий характер діяльності завжди пов'язаний з активністю суб'єкта. Головною метою діяльності є формування активності з постійним переходом до самонавчання учнів. Основними якостями сформованості активності виступають: інтерес, самостійність, усвідомлення способів дій, інтенсивність, ініціативність, наполегливість у досягненні мети, творчість.

Зважаючи на ці особливості, визначено критерії і показники реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів.

Для експериментальної перевірки ефективності реалізації діяльнісного підходу визначено такі критерії: мотивація до діяльності; реконструктивна активність; творча активність. Виділено показники для оцінювання результатів формувального експерименту: потреба в діяльності; прагнення до самостійної діяльності; знання способів та алгоритмів діяльності; практичне використання

знань, умінь та навичок у різних ситуаціях; самостійність у виборі засобів пізнання; оптимальність способів дій.

Виділені показники є основою для визначення рівнів ефективності реалізації діяльнісного підходу: початкового, середнього та високого.

Формувальний етап експерименту був спрямований на ефективність реалізації діяльнісного підходу методом проєктів, тобто визначення рівня активності молодших школярів у проєктній діяльності. Розроблено та реалізовано, в експериментальному навчанні учнів початкової школи, пізнавально-пошуковий і пізнавально-дослідницький проєкти.

Порівняльний аналіз даних педагогічного експерименту засвідчив збільшення кількості молодших школярів експериментальної групи з високим рівнем пізнавальної активності від 17 % до 20, 6 % та зменшення кількості учнів з початковим рівнем з 39, 6 % до 18,8 %, що свідчить про позитивні зміни в ефективності реалізації діяльнісного підходу. Ми розцінюємо це як результат педагогічного впливу, здійснюваного під час експериментального навчання за допомогою методу проєктів.

Відмічено позитивні зміни у навчальній діяльності молодших школярів експериментальної групи: задоволення їх пізнавальних потреб та інтересів, уміння самостійно знаходити спосіб здобуття знань, формулювати запитання до вчителя з метою отримання потрібної інформації, знаходити декілька варіантів розв'язання проблеми, висувати і обґрунтовувати власні думки, бажання і здатність самостійно вчитися.

Проведене дослідження підтвердило, що реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи буде ефективною, якщо застосовувати практичні методи навчання, зокрема, метод проєктів, де інтегрується самостійна, проблемно-пошукова, інтерактивна діяльність.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів, які дали підстави для таких висновків:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема діяльнісного підходу в освіті була актуальною на всіх етапах розвитку педагогічної і психологічної науки.

З'ясовано, що поняття діяльнісного підходу придбало широкого значення і трактується вченими по-різному: як метод трансляції знань та як прояв активності суб'єкта діяльності; як спонукання до мислення; як принцип навчання; як педагогічна технологія та як педагогічна умова ефективного здійснення освітнього процесу.

На основі аналізу базових понять дослідження, сформульовано визначення діяльнісного підходу як інтеграції способів навчальних дій молодших школярів через систему взаємопов'язаних проєктних, проблемних, інтерактивних, пошукових, дослідницьких методик, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи.

2. Виявлено, що сутнісними ознаками діяльнісного підходу є розвиток особистості учня на основі засвоєння ним способів дій, самостійного здобуття необхідних знань, вмілого застосовування цих знань у будь-яких ситуаціях, проєктування майбутньої діяльності.

Установлено, що діяльнісний підхід має всі характеристики системи. Визначено структуру діяльнісного підходу, що включає такі його складові: мотиваційна, змістова, орієнтувальна, виконавча, контрольна. Під структурою діяльності розуміємо взаємозв'язок між елементами, які становлять певну систему, спрямовану на одержання результату. Наявність кожного з виділених елементів та уміле втілення їх функціонального призначення є ознакою ефективної реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи.

Визначено, що для ефективної реалізації діяльнісного підходу сприятливими умовами є: наявність проблеми, урахування інтересів і бажань учасників процесу; інтеграція можливостей різних предметів для формування знань; спрямованість навчання на активізацію пізнавальної діяльності; спонукання молодших школярів до самостійної творчої діяльності.

Доведено, що за таким підходом, для молодших школярів характерним є інтенсивний розвиток інтелекту, потреба в активності, допитливість, інтерес до пізнання нового, схильність до творчості. Науковий аналіз проблеми дозволив виділити залежність реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи від інтересу учнів до поставленого завдання, бажання вчитися, уміння використовувати узагальнені способи дій, застосовувати знання у стандартних і нестандартних ситуаціях.

Перспективним для реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи є метод проєктів.

3. Дидактичні можливості методу проєктів, полягають у розвитку пізнавальних умінь і навичок молодших школярів, умінні їх самостійно конструювати свої знання, критично мислити та забезпечує значні можливості практичної взаємодії учнів з навколишнім світом. Доцільність застосування цього методу в освітньому процесі початкової школи зумовлена тим, що діяльність, яку здійснюють школярі, має інтегрований практичний характер і набуває таких ознак: наявність соціально значущого завдання; планування дій щодо розв'язання проблеми; пошук інформації, яку потім буде оброблено й осмислено; створення продукту, що є результатом цієї діяльності, та його презентація.

Реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи методом проєктів забезпечує залучення молодших школярів до самостійного пошуку нових ідей, дозволяє задовольнити їх пізнавальні потреби та інтереси, підвищити пізнавальну активність, позитивну мотивацію, дає змогу інтелектуально-творчо самовиразитися, підвищити якість та ефективність освітнього процесу.

Розроблено та реалізовано, в експериментальному навчанні учнів початкової школи, пізнавально-пошуковий і пізнавально-дослідницький проєкти.

Для експериментальної перевірки ефективності реалізації діяльнісного підходу визначено такі критерії: мотивація до діяльності; реконструктивна активність; творча активність. Виділено показники для оцінювання результатів формувального експерименту: потреба в діяльності; прагнення до самостійної діяльності; знання способів та алгоритмів діяльності; практичне використання знань, умінь та навичок у різних ситуаціях; самостійність у виборі засобів пізнання; оптимальність способів дій.

Виділені показники є основою для визначення рівнів ефективності реалізації діяльнісного підходу: початкового, середнього та високого. Відмінності між рівнями полягають у ступені прояву і глибині якісних характеристик самої діяльності: послідовності, самостійності, оригінальності, швидкості та комунікативності.

Порівняльний аналіз даних педагогічного експерименту засвідчив збільшення кількості учнів з високим рівнем пізнавальної активності з 17 % до 20, 6 % та зменшення кількості учнів з початковим рівнем з 39,6 % до 18,8 %, що свідчить про позитивні зміни в діяльності молодших школярів. Ми розцінюємо це як результат педагогічного впливу, здійснюваного під час експериментального навчання.

Проведене дослідження підтвердило, що реалізація діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи буде ефективною, якщо застосовувати практичні методи навчання, зокрема, метод проєктів, де поєднується самостійна, проблемно-пошукова, інтерактивна діяльність.

Водночас виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. До перспективних напрямів подальшого дослідження відносимо створення дидактико-методичної системи реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі основної та старшої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атанов Г. О. Теорія діяльнісного навчання : навч. посібн. К.: Кондор, 2007. 186 с.
2. Башинська Т. Проектувальна діяльність. Початкова школа, №6-7, 2003.
3. Бех І. Д. Духовні цінності розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 4. С. 124-129.
4. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук, праць. К., 2002.
5. Беляк О. М. Діяльнісний підхід до розвитку комунікативних якостей мовлення. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2011. № 11-12.
6. Богданова І. М. Технології навчання. Педагогіка: навч. посібн.. Харків: ТОВ «Одіссей», 2003. 352 с.
7. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод. посібн. К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. 256 с.
8. Бондар В.І. Дидактика. Київ: Либідь. 2005. 308 с.
9. Валькова Т. Сторінками творів В. Сухомлинського. Початкова школа. 2006. №12. С. 4-5.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
11. Вербицький В. Проектна форма навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах та позашкільних закладах освіти еколого-натуралістичного напрямку. Рідна школа . 2007. № 3. С. 35–47.
12. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник. К.: Либідь, 2005. 400 с. URL: <https://shag.com.ua/vlasova-oi-pedagogichna-psihologiya-navch-posibnik-k-libide.html?page=12>

13. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, доповн. й випр. Рівне: Волинські обереги. 2011. 552с.
14. Горlach М. І. Філософія / за заг. ред. Горlach М. І. Харків: Консум, 2000. 672 с.
15. Горопаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей: посібник. Рівне: Волинські обереги, 2001. 212 с.
16. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального исследования. М.: Педагогика. 1986. 240 с.
17. Державний стандарт базової середньої освіти: *Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020.*
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
18. Державний стандарт початкової освіти. *Постанова Кабінету Міністрів України № 87 від 21. 02. 2018 року* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6>
19. Дидактика современной школы. Под ред. В. А. Онищука. К.: Рад. школа, 1987.
20. Дитина – педагог: сучасний погляд : *психол.-пед. та соц. аспекти сучасної дошк. та початк. освіти.* 2010. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».
21. Дмитрієва С. М., Гаврилова Н. В. Методи діагностики творчих здібностей школярів: посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
22. Дубравська Д. М. Основи психології: навч. посібник. Львів: Світ, 2001. 280 с.
23. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Життєвий проєкт особистості: від теорії до практики: практ. - зорієнт. зб. Київ: “Освіта України”, 2007. 212 с.
24. Загальна психологія: Підручник. К.: Каравела, 2009. 464 с.
25. Зазуліна Л.В. Педагогічні проєкти: науково-методичний посібник. Кам’янець-Подільський: Абетка – Нова, 2006. 40с.
26. Закон України «Про освіту» *Офіц. веб-сайт Міністерства освіти і науки України.* URL: http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1060.dok

- 27.Запорожець О. В. Особливості розвитку процесу сприймання. *Наукові записки ХДПІ* Харків, 1941. С. 181-191.
- 28.Кабанкова О. М. Формування пізнавальної самостійності студентів технічного університету в процесі вивчення іноземної мови: дис. канд. пед. наук: 13.00.09. Харків, 2018. 294 с.
- 29.Калмикова Л. О. Психологія мовлення і психолінгвістика. : навчальний посібн. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. Л. О. Калмикової. К.: Переяслав-Хмельницький пед. інст., в-во «Фенікс», 2008. 245 с.
- 30.Клименко Л. О. Вивчення психічної діяльності людини фізіологічними методами: до історії проблеми. 2006. № 4. С. 15
- 31.Кодлюк Я.П. Формирование общеучебных умений и навыков у учащихся 1-2 классов 4-летней начальной школы: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1993. 207 с.
- 32.Концепція нова українська школа. *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- 33.Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. школа, 1989. 178 с.
- 34.Кримський С. Б. Проект і проектування у сучасній цивілізації. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований збірник*. К. : Департамент, 2003. 500 с.
- 35.Кузькова Т. П. Роль діяльнісного підходу до навчання у викладанні шкільних предметів та формуванні компетентностей учня. *Обрії педагогічних знань: теорія, новації, практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* м. Миколаїв, 09 червня 2020 року. Миколаїв : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. 265 с.
- 36.Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи: *діагностичні методики*. м. Ужгород, ТОВ «ІВА»2011. 614 с.

- 37.Малихіна Т. П. Психологічний супровід формування успішної особистості молодшого школяра в умовах нової української школи. *Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості : матеріали всеукр. наук.-практ. інт.-конф. м. Бердянськ, 25 квітня 2019 року. Бердянськ: БДПУ, 2019. 364 с. URL: <https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/25.04.2019new.pdf>*
- 38.Мамчур Ж. Особливості розвитку пізнавальної активності дітей. *Наука, освіта, суспільство очима молодих: матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф. м. Рівне, 26 травня 2020 р. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/1>*
- 39.Методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році. *Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9 – 430 від 11.08.2020 URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=8248>*
- 40.Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. Т. 3. К. : Анонім, 2001. С. 774. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
- 41.Онопрієнко О. В. Управління проєктною діяльністю молодших школярів. К.: Початкова школа. 2005. С.53-64.
- 42.Онопрієнко О., Кондратюк О. Проекти в початковій школі. Київ: «Академвидав» 2004. 45-50 с.
- 43.Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.
- 44.Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Академвидав. 2015. URL: <https://pidru4niki.com/1584072037047/psihologiya/viko>
- 45.Педагогіка та психологія : збірник наукових праць / за заг. ред. академіка І. Ф. Прокопенка, проф. С. Т. Золотухіної. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. Вип. 59. 320 с.

46. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І.А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. К. : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
47. Пехота М. Освітні технології : навч.-метод. посібн. / за ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 255 с.
48. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе обучения. М. : Академия. 2000. 171 с.
49. Пометун О. М. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти . Рідна школа. 2005. № 9. С. 60-65.
50. Проектна діяльність у ліцеї : компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посібник / за заг. К. : Департамент, 2008. 520 с.
51. Психодіагностика: підручник. Упор. Терлецька Л. К.: Шкільний світ. 2002. 112.с.
52. Савелюк Н. М. Психологія педагогічна: навчальний посібник. Кременець: КОГП ім. Тараса Шевченка, 2012. 288 с.
53. Савченко О. Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В. О. Сухомлинським. *Науковий вісник Миколаївського державного університету. Вип. 8. Ч. 1 : педагогічні науки*. Миколаїв, 2005. С. 4-9.
54. Савченко О. Я. Покликання початкової школи. Початкова школа. 2008. №2. С. 3.
55. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів початкових класів. Упор. Савченко О. Я. К.: Початкова школа, 2002. 464 с.
56. Сисоєва С.О. Особистісно-орієнтовані педагогічні технології : метод проєктів. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*. 2002. №1 (5). С.73-78.
57. Скрипка В. Творчість як проблема людського буття. Сіверянський літопис. 2008. № 1. С. 115-123
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45101>
58. Скрипченко О. В. Загальна психологія. Підручник. К.: Каравела, 2009. 464 с.

- 59.Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: *навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб.* Укладач О.Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
- 60.Смирнов С. Д. Педагогіка і психологія вищої освіти: *від діяльності до особистості: навч. посібн. для студ. вищ. пед. навч. закладів.* М. Видавничий центр «Академія», 2001. 304 с.
- 61.Сорочук І. І. Роль діяльнісного підходу у процесі становлення педагога нового покоління. «Молодий вчений» № 12.1 (64.1) грудень, 2018 р.
- 62.Супрун Т. Проектна діяльність у початковій школі: Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практично зорієнтований збірник / за заг. ред. І. Г Ермакова. К. 2003.
- 63.Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К., 1978.
- 64.Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. Уклад. : О. Пометун, Л. Пироженко. К. : А. С. К. , 2005. 192 с..
- 65.Типова освітня програма (3-4 кл.), розроблена під кер. Савченко О. Я. *Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272.* URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/5d9d9>
- 66.Тян Р. Б., Холод Б. І., Ткаченко В. А. Управління проєктами: навч. посіб., вид. 3-є доп. / за ред. Тян Р. Б. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 224 с.
- 67.Український педагогічний словник / за ред. Гончаренко С. У. Либідь, 1997. С. 374.
- 68.Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Вибр. твори: у 2-х т. К.: Рад. школа, 1983. Т. 1. с. 326.
- 69.Філософський енциклопедичний словник. К. : Абрис, 2002. 742
- 70.Чепіль М., Дудник Н. Педагогічні технології: навч. посіб. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. 224 с.

- 71.Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3-х т. *АН Української РСР. Археографічна комісія. Інститут історії*. Т.1. Київ : Наукова думка, 1990. 596 с
- 72.Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика дослідження ставлення молодших школярів до діяльності (За Л. Терлецькою)

Опитувальник складається із 20 пар протилежних характеристик, за якими оцінюється стан активності досліджуваного. Кожна пара є шкалою, на якій досліджуваний відмічає ступінь актуалізації тієї чи іншої характеристики стану кожного учня.

Інструкція. Учні повинні в кожній парі вибрати ту характеристику, яка найбільш точно описує стан учня в момент спостереження і відмітити цифру, яка відповідає ступеню вираженості даної характеристики.

Прізвище, ім'я учня

1.	Не бажає знати	3 2 1 0 1 2 3	Проявляє інтерес
2.	Пасивний	3 2 1 0 1 2 3	Активний
3.	Малорухливий	3 2 1 0 1 2 3	Рухливий
4.	Веселий	3 2 1 0 1 2 3	Сумний
5.	Бездіяльний	3 2 1 0 1 2 3	Дієвий
6.	Безініціативний	3 2 1 0 1 2 3	Захоплений
7.	Напружений	3 2 1 0 1 2 3	Розслаблений
8.	Байдужий	3 2 1 0 1 2 3	Схвилюваний
9.	Сповнений віри	3 2 1 0 1 2 3	Зневірений
10.	Не бажає працювати	3 2 1 0 1 2 3	Бажає працювати
11.	Песимістичний	3 2 1 0 1 2 3	Оптимістичний
12.	Спокійний	3 2 1 0 1 2 3	Стурбований
13.	Неуважний	3 2 1 0 1 2 3	Уважний
14.	Впевнений	3 2 1 0 1 2 3	Розчарований
15.	Незадоволений	3 2 1 0 1 2 3	Задоволений
16.	Швидкий	3 2 1 0 1 2 3	Повільний
17.	Комунікативний	3 2 1 0 1 2 3	Мовчазний
18.	Розмірковувати важко	3 2 1 0 1 2 3	Розмірковувати легко
19.	Лінується	3 2 1 0 1 2 3	Бажає працювати
20.	Щасливий	3 2 1 0 1 2 3	Нещасний

Ключ до методики: Активність: 1, 2, 3, 5, 6, 10, 11, 16, 17, 19. Потреба: 4, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 18, 20.

Обробка даних: при підрахунку граничний ступінь вираження негативного полюсу пари оцінюється в 1 бал, а граничний ступінь вираження позитивного полюсу пари - в 7 балів. При цьому необхідно враховувати, що полюс шкал постійно змінюється, але позитивні стани завжди отримують високі бали, а негативні - низькі. Отримані бали групуються відповідно до ключа в дві категорії і підраховується кількість балів за кожною з них. Отримані результати кожної категорії діляться на 10. Середній бал шкали - 4. Оцінки, які перевищують 4 бали, свідчать про нормальний стан досліджуваного, оцінки нижче 4 свідчать про зворотне. Нормальні оцінки стану лежать в діапазоні 5,0-5,5 балів. Слід враховувати, що при аналізі функціонального стану важливе не тільки значення окремих його показників, але і їх співвідношення.

КАРТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ УРОКУ

Контрольна група

Експериментальна група

Дата спостереження

Урок з .....

Етапи уроку	Мотивацій на	Змістова	Операційна	Проектува льна
Перевірка домашнього завдання	-	+	-	-
Актуалізація опорних знань	+	+	+	-
Організація вивчення нового матеріалу.	-	+	-	-
Організація закріплення.	-	-	+	-
Систематизація та узагальнення знань учнів	-	+	+	-
Організація задавання домашнього завдання	-	-	-	-

Шановні вчителі!

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження
реалізації діяльнісного підходу на уроках в початковій школі

Стаж роботи _____, клас _____

Питання для бесіди з вчителями:

1. Що означає поняття «діяльнісний підхід у навчанні»?
2. Яким чином можна реалізувати діяльнісний підхід у початковій школі?
3. Як впливає діяльнісний підхід на реалізацію завдань сучасної початкової школи?
4. Чим відрізняється загально-навчальна діяльність від навчання за діяльнісним підходом?
5. Які засоби використовуєте на уроках для здійснення діяльнісного підходу?
6. Які методи діяльнісного підходу впроваджуєте на уроках?
7. Що потрібно зробити для впровадження діяльнісного підходу?
8. Що є результатом реалізації діяльнісного підходу?
9. В чому перевага діяльнісного підходу до навчання над традиційним?
10. Які форми діяльнісного підходу використовуєте?

ТЕСТ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1. Чи важко тобі встигати разом із класом?
  - а) так
  - б) ні
2. Чи хвилюєшся ти, коли вчитель перевіряє, як ти знаєш матеріал?
  - а) так
  - б) ні
3. Чи важко тобі працювати в класі за керівництва вчителем?
  - а) так
  - б) ні
4. Чи часто ти хочеш виконувати завдання так, як цього вимагає вчитель?
  - а) так
  - б) ні
5. Чи хочеш ти здобувати знання самостійно?
  - а) так
  - б) ні
6. Чи ставиться більшість дітей до тебе доброзичливо?
  - а) так
  - б) ні
7. Виконуючи завдання, чи відчуваєш ти, що робиш це погано?
  - а) так
  - б) ні
8. Коли ти отримуєш хорошу оцінку, це тебе радує?
  - а) так
  - б) ні
9. Чи проявляєш ти бажання навчатися?

- а) так
- б) ні

10. Для чого потрібно навчатися?

- а) щоб отримати хорошу оцінку;
- б) щоб не лаяли батьки;
- в) щоб бути освіченим.

11. Коли у тебе виникає потреба навчатися?

- а) коли цікавий матеріал;
- б) коли цікава форма роботи;
- в) завжди.

12. Коли тобі комфортно навчатися?

- а) разом з усіма дітьми;
- б) індивідуально з вчителем;
- в) у групах.

13. Які види діяльності тобі до вподоби?

- а) ігрова;
- б) навчальна;
- в) трудова.

Тест. Виявлення мотиву діяльності молодших школярів**(За О. Співак)**

Процедура дослідження: досліджуваним пропонується самостійно виконати завдання за вибором, які різняться за:

- складністю та характером діяльності (творче або репродуктивне);
- практичною або теоретичною спрямованістю пізнавальної діяльності;
- характером виконання завдання (індивідуальне або групове).

Одночасно кожен досліджуваний отримує аркуш, в якому позначає позицію щодо причини вибору того або іншого завдання.

Тестовий матеріал

1. Бажання себе випробувати

а) так

б) ні

2. Краще дізнатися про свої знання з даного предмета

а) так

б) ні

3. Інтерес до предмета

а) так.

б) ні.

4. Бажання якомога більше дізнатися з даної галузі науки

а) так

б) ні

5. Корисно, знадобиться в майбутній роботі

а) так

б) ні

6. Цей предмет і знання з нього необхідні для подальшої освіти

а) так

б) ні

7. Упевненість в успіху з даного предмета

а) так

б) ні

8. Легко навчатися

а) так

б) ні

9. Бажання подолати труднощі

а) так

б) ні

10. Цікаво спілкуватися з товаришами на уроках з даного предмету

а) так

б) ні

11. Бажання мати авторитет серед товаришів, оскільки цей предмет престижний у даному колективі

а) так

б) ні

12. Подобається вчитель

а) так

б) ні

13. Бажання бути освіченою людиною, цікавою для друзів

а) так

б) ні

14. Бажання бути готовим до самостійного життя

а) так

б) ні

15. Бажання бути духовно багатим, культурним і корисним для суспільства

а) так

б) ні

16. Щоб не сварили батьки, вчителі. Це неприємно

а) так

б) ні

Обробка та аналіз результатів:

Всі названі мотиви діяльності (показники) розподіляються за двома основними напрямками, що дозволяє судити про значимість для учня завдань, які він обирає.

Аналіз вибраних мотивів дозволить розподілити учнів на дві групи за визначеними показниками групи. І група - включає учнів, які сприймають навчання з позиції справжньої необхідності. II група - включає учнів, для яких спонукальна сила сьогодення і майбутнього однакова.

Додаток Е.

**Методика визначення репродуктивної активності молодших школярів
(За Р. Вандерлік).**

Методику можна використати для дослідження порівняно великої кількості компонентів дій учня. За її допомогою достатньо надійно прогнозуються успіхи в навчанні.

Процедура дослідження. Тестування проводиться в парі, що складається з досліджуваного і експериментатора. За необхідності з одним експериментатором можуть проходити тестування 3-5 осіб.

Після ознайомлення досліджуваного з інструкцією та зразками виконання завдань, експериментатор подає сигнал до виконання тесту: «Починаємо!», засікає час і через 15 хвилин подає команду: «Стоп! Розв'язування припинити!»

Інструкція досліджуваному. Вам дається декілька простих завдань. Уважно прочитайте цю сторінку, але не перегортайте її без команди. Ознайомтеся зі зразками завдань і правильними відповідями на них:

1. Швидкий є протилежне за змістом слову: 1 - важкий, 2 - пружний, 3 - потайний, 4 - легкий, 5 - повільний.

Відповідь: 5.

2. Вартість бензину 44 копійки за літр. Скільки коштує 2 літр?

Відповідь: 88.

3. Мінер - мінор. Ці слова є: 1 - подібними, 2 - протилежними, 3 - ні подібними, ні протилежними.

Відповідь: 3.

Запропонований тест складається з 10 запитань. На виконання його відводиться 15 хвилин. Дайте відповідь на стільки запитань, на скільки зможете, але не витрачайте багато часу на одне запитання. Про все, що не зрозуміло, запитуйте зараз. Під час виконання тесту відповідати на ваші

запитання я не буду. Коли я подам команду, перегорніть сторінку і розпочинайте роботу. Через 15 хвилин, за командою, відразу ж припиніть виконання завдань, перегорніть сторінку і відкладіть ручку. Зосередьтеся. Покладіть ручку праворуч. Чекайте команди.

— Починаємо!

1. Одинадцятий місяць року - це: 1 - жовтень; 2 - травень; 3 - листопад; 4 - лютий.

2. Суворий є протилежне за значенням слову: 1 - різкий; 2 - лютий; 3-м 'який; 4 - жорстокий; 5 - неподатливий.

3. Яке із слів відрізняється від інших: 1 - співати; 2 - дзвонити; 3 - базікати; 4 - слухати; 5 - говорити?

4. Близький є протилежним слову: 1 - дружній; 2 - приятельський; 3 - чужий; 4 - рідний; 5 - інший.

5. Слова сходити та відходити мають: 1 - подібне значення; 2 - протилежне; 3 - ні подібне, ні протилежне.

6. На сукню потрібно 2 м тканини. Скільки суконь можна пошити з 42 м?

7. Встановіть закономірність чисел. Продовжіть ряд (5 чисел):

7, 9, 12, 16, 21, 27.....

8. Знайди зайве число і поясни, чому воно зайве:

127, 640, 529, 51, 333.

Скільки варіантів розв'язку цієї задачі ти можеш знайти?

9. Обчисли найбільш зручним способом:

$64 + (57 + 236) =$

$$(728 + 256) - 528 =$$

10. Знайди відповідь, використовуючи приклад-помічник:

$$72 \cdot 5 = 360 \qquad 64 \cdot 7 = 448$$

$$72 \cdot 4 = \qquad 64 \cdot 8 =$$

Оцінювання відбувається по 3 бали кожне завдання. Враховується оригінальність вибору способів дій.

Високий рівень – 25-30 балів.

Середній рівень – 11- 25 балів.

Початковий – 1-10 балів.

**Методика виявлення рівнів творчої активності молодших школярів
(За С. Дмитрієвою).**

Методика «Закінчити оповідання»

Мета: виявити рівень творчості.

Необхідний матеріал: початок певного оповідання.

Інструкція обстежуваним: «Я вам зачитаю початок оповідання, а ви повинні закінчити його письмово. На виконання завдання дається 15 хвилин».

Обробка даних виконаного завдання. Оцінка роботи досліджуваного проводиться за наступною шкалою:

1. Речення розгорнуті, зберігається логічна послідовність думок, оригінальна комбінація – 5 балів.
2. Речення розгорнуті у звичайній комбінації, зберігається логічна послідовність думок – 4 бали.
3. Речення прості, у звичайній комбінації, зберігається логічна послідовність думок – 3 бали.
4. Речення складні з порушенням логічної послідовності думок – 2 бали.
5. Речення прості з порушенням логічної послідовності думок – 1 бал.
6. Речення беззмістовні – 0 балів.

Аналізуючи завдання дослідження, слід враховувати кількість думок, ставлення до подій.